

GERHART HAUPTMANN

A TAKÁCSOK

SZINMŰ A NEGYVENES ÉVEKBŐL

**FORDITOTTA
KOMOR GYULA**

**BUDAPEST,
SZILÁGYI BÉLA KIADÁSA
1895.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-215-4 (online)
MEK-17448

A takácsok.

Magyar nyelven először a budai szinkörben került színre 1895. augusztus 2-án,
még pedig a következő szereposztásban:

Dreissiger	<i>Körmendy.</i>
Neumann	<i>Füredi J.</i>
Gyakornok	<i>Sarlay.</i>
Bäcker	<i>Raskó G.</i>
Baumert	<i>Szathmáry.</i>
Baumertné	<i>T.-Szakáll.</i>
Auguszt	<i>Hazay A.</i>
Emma	<i>Várnay Paula.</i>
Bertha	<i>Kápolnay Juliska.</i>
Welzel	<i>Füredi J.</i>
Welzelné	<i>Szabó L.</i>
Anna	<i>Krecsányi Vera.</i>
Utazó	<i>Giréth K.</i>
Hornig	<i>Kovács.</i>
Jäger	<i>Csiky L.</i>
Ansorge	<i>Réthey.</i>
Hilse	<i>Berky F.</i>
Felesége	<i>Berzsenyi Julia.</i>
Gottlieb	<i>Janovics.</i>
Lujza	<i>Haraszthy Hermin.</i>
Milka	<i>Ráskay Emilia.</i>
Schmidt	<i>Szilágyi.</i>
Kittelhaus	<i>Giréth K.</i>
Kittelhausné	<i>Keletiné.</i>

SZEMÉLYEK:

Dreissiger, barchent-gyáros.

Dreissigerné.

Pfeifer, intéző

Neumann, pénztáros

Gyakornok | Dreissigernél.

János, kocsis

Cselédleány

Weinhold, Dreissiger fiainak nevelője.

Kittelhaus, lelkész.

Kittelhausné.

Heide, rendőrkapitány.

Kutsche, csendőr.

Welzel, korcsmáros.

Welzelné.

Anna, leánya.

Wiegand, asztalos.

Utazó.

Földmives.

Erdész.

Schmidt, sebész.

Hornig, rongyszedő.

Wittig, kovács.

Takácsok:

Bäcker.

Jäger Móricz.

Baumert.

Baumertné.

Bertha |

Emma | leányai.

Friczi, Emma fiacskája.

Baumert August.

Ansorge.

Heinrichné.

Fiacskája.

Hilse.

Hilsené.

Hilse Gottlieb.

Lujza, Gottlieb neje.

Milka, leányuk.

Reimann.

Heiber.

Takácsasszony.

Fiatl és agg takácsok és takácsnők.

*Történik a negyvenes években Kaschbachban, Peterswaldauban
és Langenbielauban, a Bagolyhegység tövében.*

ELSŐ FELVONÁS.

Barnára mázolt, tágas szoba Dreissiger peterswaldai házában; az a helyiség, a hol a takácsok a kész szövést beszolgáltatják. Balkézzől ablakok függönyök nélkül, háttérben üvegajtó, jobbra ugyanoly üvegajtó, melyen át folyton járnak-kelnek a *takácsok, nők és gyermekek*. A jobb fal hosszában, a mely - mint a többi fal - nagyobbbrészt el van fedve a parket szövetekkel megrakott faállványokkal, egy pad vonul el, a melyre az érkező takácsok kiterjesztik áruikat. Érkezésük sorrendjében lépnek elő és kínálják áruikat. **Pfeifer** intéző nagy asztal mögött áll, a melyre a takácsok ráhelyezik a megvizsgálni való árut. A szemlélésnél körzöt és nagyító üveget használ. Ha befejezte a vizsgálatot, a **takács** a parkettet a mérlegre teszi, a hol a **gyakornok** vizsgálja a súlyt. Az átvett árut a **gyakornok** külön helyezi. A kifizetendő bérösszeget **Pfeifer** odakiáltja a kis asztal mellett ülő **Neumann** pénztárosnak, még pedig hangosan.

Tikkasztó meleg május-végi nap. Az óra tizenkettőre jár. A várakozó takácsok legtöbbje olyan emberekhez hasonlít, a kiket bíró elé hurczoltak, és itt kinzó feszültséggel kell várniok a döntést élet és halál között. Aztán meg mindannyin meglátszik az az alázatosság, a mely az alamizsnát elfogadó sajátja szokott lenni, a ki megaláztatásról megaláztatásra haladva annak tudatában, hogy csak türik, minél kevesebb helyet igyekezik elfoglalni. Ehhez járul az eredménytelen tünődés merev vonása minden arcban. A férfiak hasonlitanak egymáshoz; félig törpék, félig iskolamester-fajtájuk; legtöbbnyire szűkmellű, köhögős, szegényes emberek, szennyes, sápadt arccal; a szövőszék áldozatai, a kiknek térde a sok üléstől meggömbült. A **nők** első pillanatra kevésbé tipikusoknak látszanak; üldözött, megsanyargatott lények; míg a férfiak bizonyos siralmas komolyságot árulnak el. Ruhájuk tépett, rongyos, míg a férfiaké foltos. A fiatal leányok néha nincsenek minden báj hiján; gyenge formák, kiálló, melancholikus, nagy szem a sajátos vonásuk.

Neumann pénztáros (*pénzt számlál*): Marad tizenhat ezüstgaras, két fillér.

Első takácsasszony (*harmincz éves, nagyon vézna, reszkető ujjakkal átveszi a pénzt*): Köszönöm alásan...

Neumann (*mivel az asszony ott marad állva*): No?! Talán nincs is rendben, mi?

Első takácsasszony (*megindultan, könyörögve*): Egy pár grisli előleg úgy, de úgy kéne!

Neumann: Nekem pár száz tallér kéne! Hiszen ha csak azon állna a dolog, hogy mi kéne... (*Már a második agg takácsal foglalkozik.*) Az előlegekről Dreisziger ur intézkedik.

Első takácsasszony: Hát talán, megkövetem, beszélhetnék a nagyságos Dreisziger urral?

Pfeifer intéző (*volt takács. A tipusa félre nem ismerhető, de jól van táplálva, ápolva, ruházva, borotválva; erősen tubákol. Ridegen kiált*): No, akkor Dreisziger urnak ugyancsak lenne dolga, ha minden csekélységgel maga bibelődne. Azért vagyunk mi itt, érti?! (*Czirkalmaz és a nagyító üveggel nézeget.*) A ki adta, micsoda légvonat! (*Vastag sált köt a nyaka köré.*) A ki bejön, tegye be az ajtót!

Gyakornok (*Pfeiferhez*): Akárcsak fatuskókhoz beszélne az ember!

Pfeifer: Ez megvan, hé!... Mérleg!... (*Első takács mérlegre teszi a szövetet.*) Jobban is érthetné a dolgát, hallja kend! Micsoda bogok vannak már megint a munkájában?... Rá se nézek! Jóravaló takács nem halogatja a felszerelést...

Bäcker (*bejött. Ifju, rendkívül erőteljes takács; modora fesztelen, majdnem arcátlan. Pfeifer, Neumann és a gyakornok belépésekor egyetértő tekinteteket váltanak*): Kutya idő! Izzad az ember, akár csak a sózott retek. (*Leül a padra.*)

Első takács (*félhalkan*): Alighanem eső lesz.

Öreg Baumert (*a jobboldali fenékövegajtónál szorong. Az ajtó mögött láthatók a takácsok, a mint összeszorulva várakoznak. Az öreg előre bicczeg és csomagját a Bäckeré közelébe a padra helyezte. Melléje ül és verejtékét törli*): Haj, haj, rászolgáltam kis pihenőre!

Bäcker: A pihenő jobb a somma pénznél!

Baumert: Na, somma pénz is elkel. Jó napot neked is, Bäcker!

Bäcker: N'napot magának is, Baumert apó! Megint lebzselhetünk, isten tudja, meddig!

Második takács: Törődnek is vele! A takács várhat egy óráig vagy egy napig. Hm, a takács már csak ilyen jószág!

Pfeifer: Csend legyen ott, hé! Az ember nem érti meg a saját szavát!

Bäcker (*halkan*): No, ma megint kedves napja van!

Pfeifer (*az előtte álló takácshoz*): Hányszor mondtam már kendnek, hogy jobban kő pucczolni, hé? Hát ez micsoda slampos munka? Hiszen akkora rostok maradtak benn, mint az ujjam, meg szalma is, meg mindenféle szemét, meg pozdorja, no!

Reimann takács: Hát tán az uj gereben...

Gyakornok (*megmérte a szövést*): A sulyból is hiányzik...

Pfeifer: No, vannak itt ilyes fajta takácsok! Kár minden matringért, a mit nekik kiadnak! Jézuskám, az én időmben? Ugyan rámolvasta volna a majsztram! Akkoriban bezzeg másképp állt a szövészet! Érteni kellett a mesterséghez, ugy bizony. Manapság ez már nem szükséges... Reimann, tiz piczula...

Reimann: Hiszen egy fontot beszámítanak fogyasztásra...

Pfeifer: Nem érek rá! Megvagyunk, punktum! Mit hoz?

Heiber takács (*előterjeszti szövését. Mig Pfeifer vizsgálja, közelebb lép és félhalkan, buzgólkodva beszél hozzá*): Mán megbocsásson Pfeifer ur, ha meg nem bántom, kérném ásan, ha talán volna szíves, aztán volna olyan jó és megtenné nekem, és mostan nem huzatja le az előleget.

Pfeifer (*czirkalmaz, nézeget; gúnyosan*): No né! Ez volna csak valami?! Hiszen itt a fele fonál az orsón maradt, vagy mi?

Heiber (*folytatja*): Hiszen a jövő hétre édes örömet lequittlem. A mult héten az uradalomra kellett mennem robotra. Két robot napom volt, aztán az öregem betegen fekszik...

Pfeifer (*a mérlegre teszi a szövetet*): Ez már megest igazi slamposság. (*Második asszony szövését nézi.*) Micsoda szalag, félig széles, félig keskeny. Aztán a keresztfonalat elszakítja, összekuszálja a hajócskát. Egy hüvelyre alig hetven beverő fonál! Hol a többi, mi? Hol marad a tisztesség?! No de ilyet!

Heiber (*elfojtja könyűjét; megalázva, tehetetlenül áll.*)

Bäcker (*félhangosan Baumerthez*): A komisz még azt akarná, hogy vásároljunk hozzá czérnafonalat...

Első takácsasszony (*viszalépett volt a pénztár-asztaltól; időről-időre meredt szemekkel segílyt keresve nézett körül nem mozdulva helyéről, most összeszedi bátorságát és újból könyörög a pénztárosnál*): Talán majd nemsokára... könyörgöm... igazán nem tudom, ha most nem adnak előleget... Oh Jézusom, Jézusom...

Pfeifer (*átkiált*): Ugyan ne óbégasson! Csak hagyja kend békén a Jézust! Máskor nem nagyon aggódik a Jézusért! Jobb lesz, ha vigyázz az urára, hogy ne üljön szüntelen a korcsma ablaka mögött. Nincs előleg, nem adhatunk. Be kell számolnunk. Nem is a mi pénzünk, no! A ki szorgalmas és érti a dolgát és istenfélelemben folytatja a munkáját, annak egyáltalán nem kell előleg. Megvagyunk, punktum!

Neumann: No hiszen, ha a bilai takács négyszer akkora bért kap, akkor eliszsza a négyszeresit és még adósságot is csinál, az ám!

Első takácsasszony (*hangosan, mintegy valamennyiük igazságérzetére appellálva*): Bizony nem lustálkodom, nem én, de nem bírom tovább. Kérem kétszer jártam rosszul gyermekemmel... A férjemnek pedig jaj, nincs annak jártányi ereje. Volt a zerlauer juhásznál, de az sem segíthetett a betegségén... Hát nem lehet, nem lehet róla tenni... Dolgozunk, dolgozunk, de hiába. Már több hét óta, alig hogy aludtam, de majd jó lesz minden, jó lesz, ha kikergetem csontjaimból a fáradságot. Csak egy kis belátásuk legyen! (*Benső, hízelt könyörgéssel.*) Hát megkövetem, könyörgök, ez egyszer még néhány grislit adjanak...

Pfeifer (*meg nem zavartatva*): Fiedler tizenegy piczula...

Első takácsasszony: Csak egy pár grislit, hogy kenyérre teljék. A grájzleros nem ad már hitelbe, meg a csomó gyerek...

Neumann (*félhangosan, komikus komolysággal a gyakornokhoz*): A takácsoknak minden évben születik gyermekük. (*Dudolgat.*) Alle valle, alle valle, puff, puff!

Gyakornok (*épügy*): Az ám, száll a gólya! (*Dudolgat.*) Alle valle, alle valle, puff, puff, puff!

Reimann (*még nem nyult a pénzhez, a melyet a pénztáros elébe számlált*): Hiszen eddig mindig tizenharmadfél piczulát kaptunk egy végért?

Pfeifer (*átkiált*): Ha nem tetszik, Reimann, csak tessék szólni. Takács akad elég, kiváltképp olyanfajta, a milyen kend. Teljes súlyért teljes bér, érti!

Reimann: Már megkövetem, az nem áll, hogy híja lenne...

Pfeifer: Tessék hibátlan vég parketet hozni, akkor majd a fizetségben sem lesz hiány...

Reimann: Az már mégsem lehetséges, hogy ebben sok legyen a pozdorja.

Pfeifer (*vizsgálva*): Ki jól sző, jól kijő!

Heiber takács (*Pfeifer közelében maradt, hogy alkalmasabb pillantást lessen ki. Pfeifer szó-játékán ő is mosolygott; most hozzá lép és úgy beszél hozzá, mint első ízben*): Megkövetem, Pfeifer ur, legyen oly szives, oly irgalmas, ne huzza le most a multkori előleget, az öt ezüstgrislit. Az öregem már farsang óta bénán fekszik... Egy csapintást sem tud dolgozni. Hát cselédleányt kell tartanom. Aztán persze...

Pfeifer (*tubákol*): Heiber, nem csak magával van dolgom. A többiek is várják sorukat.

Reimann: Ugy kaptam a szösz és úgy felszereltem, aztán leszedtem. Nem hozhatok vissza jobb fonalat, mint a milyent adtak.

Pfeifer: Ha nem tetszik, hát nem kell többé idejönni szöszért. Akad elég, aki térdig koptatja a lábát munkáért.

Neumann (*Reimannhoz*): Hát nem kell a pénz?

Reimann: Igazán nem bírok belenyugodni.

Neumann (*nem törődik többé Reimannal*): Heiber, tíz piczula. Öt piczula előleg-levonás. Marad öt piczula!

Heiber (*Neumannhoz lép, nézi a pénzt, fejét csóválja, mintha el sem tudná hinni; lassan, akadozva zsebre teszi a pénzt*): Haj, haj... (*sóhajt.*) No, lám... lám...

Öreg Baumert (*Heibert arczába szól*): Ugy, ugy, Franczi! Erre már lehet egyet sóhajtani!

Heiber (*alig bír beszélni*): Lásd, lásd, a kis leányom is betegen fekszik odahaza! Aztán szeretne egy kis medicinát...

Baumert: Mi a bibi?

Heiber: Már elejtől fogva olyan töpörödött jószág volt. Nem is tudom... na, neked hiszen elmondhatom... Ugy hozta már a bajt magával a világra... Bizony az olyan tisztatlanság átmegy a vérbe, ugy ám!

Baumert: Mindig így van az! Ahol egyszer tanyát üt a szegénység, ott garmadával jön a szerencsétlenség. Nincs vége, nincs menekülés.

Heibert: Mid van itt a kendőben?

Baumert: Egészen svarcz vagyunk odahaza. Hát csak levágtam a kutyánkat.¹ Sok hus bizony nincs rajta; ugyis félig éhen halt. Csinos kis eb volt, magam nem bírtam volna levágni. Nincs hozzá való szívem.

Pfeifer (*megvizsgálta Bäcker szövését*): Bäcker, tizenharmadfél piczula!

Bäcker: Hitvány alamizsna ez, nem munkabér...

Pfeifer: A kit kifizettek, hordja el magát. Ugyis alig tudunk mozdulni!

Bäcker (*a körülállókhöz, nem fojtja el hangját*): Ez hitvány alamizsna, semmi más. Ott csapintunk korra reggeltől sötét estig és ha tizenhatsz óráig át a szövőszéket nyűttük, estéről-estére kidőlünk a portól, forróságtól félig elcsigázva, hát akkor szerencsésen megkerestünk tizenharmadfél ezüstgrislit.

Pfeifer: Itt nem lehet feleselni!

Bäcker: Nem-e? Már pedig kegyelmed nem fog engem elhallgattatni!

Pfeifer (*felugrik e szavakkal*): Azt szeretném látni! (*A baloldali üvegajtón át az irodába kiált.*) Dreisziger ur, Dreisziger ur, tessék csak szíves lenni kijönni!

Dreissiger (*jön. Fiatal negyvenes, hizott, asztmás. Szigoruan*): Mi baj, Pfeifer?

Pfeifer (*csuklik*): Bäckert nem lehet elhallgattatni!

Dreissiger (*pózol, hátraveti fejét, reszkető orrczimpákkal fixirozza Bäckert*): Ah, ugy... Bäcker... (*Pfeiferhez.*) Ez az? (*A hivatalnokok bólintanak.*)

Bäcker (*szemtelenül*): Igen, igen, Dreisziger ur! (*Magára mutat.*) Ez az! (*Dreissigerre mutat.*) Ez meg az!

Dreissiger (*felháborodva*): Hogy meri ezt, hé?

Pfeifer: Nagyon is jó a dolga! Addig jár a jégre táncolni, a mig alászakad!

¹ Krecsányi Ignác rendezése szerint a kutya felemlítése elmarad.

Bäcker (*durván*): Semmirekellő kalácsbábja, jobb lesz befogni a pofaturádat! Az éd's anyád a mikor söprőn nyargalt, alighanem megcsodálta a Luczifert, hogy ilyen ördög lett belőled!

Dreissiger (*kitörő hirtelen haraggal ordít*): Fogd be a szádat, különben... (*reszket és néhány lépéssel közelít.*)

Bäcker (*elszántan várja*): Nem vagyok süket. Jól hallom!

Dreissiger (*erőt vesz magán és látszólag üzletszerű nyugalommal kérdi*): Nem vett részt ez a ficzkó is abban a...

Pfeifer: Ez is bilauai takács. Mindenütt ott van, a hol zavarogni kell!

Dreissiger (*reszketve*): Hát azt mondom kendnek, hogyha még egyszer megtörténik, hogy az ilyen részeg csorda, az ilyen éretlen suhanczokból összeverődött banda elvonul a házam előtt, mint tegnap este és azt az aljas nótát énekli...

Bäcker: A vértörvényszék nótája, ugy-e...?

Dreissiger: Tudja kend, melyiket gondolom! Hát mondom, ha még egyszer hallom az ilyesmit, hát kihozatom kendet, és - becsületesre! nem tréfálok! - átadom a bíróságnak. És ha megtudom, hogy ki írta azt a férczelményt, azt a hitvány nótát...

Bäcker: Csinos kis nóta az!

Dreissiger: Ha még egy szót szól a rendőrségért küldök azonnal!... Nem faklizok sokat! Majd elbánunk veletek, ficzkók! Elbántam én már más firmákkal is!

Bäcker: No, azt elhiszem. Az ilyen mustragyáros két-háromszáz takácscsal úgy elbánik, hogy no! Nem hagy meg belőlük egy-két odvas csontot se! Az ilyennek négy gyomra van, mint a tehénnek, a foga pedig olyan, mint a farkasé... hahaha!!!

Dreissiger (*a hivatalnokokhoz*): Ez az ember egy csapintás munkát sem kap többé nálunk!

Bäcker: Akár a szövőszéknél halok éhen, akár az utcái árokban! Egyre megy!

Dreissiger: Ki vele, azonnal ki vele!

Bäcker (*szilárdan*): Előbb a béremet követelem!

Dreissiger: Neumann, mit kap ez a semmirekellő?

Neumann: Tizenkét ezüstgarast és öt fillért.

Dreissiger (*mohón átveszi a pénzt a pénztárostól és az asztalra dobja, úgy hogy néhány pénzdarab a padlóra hull*): Fogja... itt van... de most takarodjék a szemem előtt.

Bäcker: Előbb a fizetésemet akarom.

Dreissiger: Itt a fizetése, és ha azonnal el nem hordja magát... Épen tizenkettő... a szövet-festőim delelnek... És ha...

Bäcker: A bérem ide való a kezembe, la! Ide való a bérem! (*A jobb kéz ujjjaival megérinti a bal tenyerét.*)

Dreissiger (*a gyakornokhoz*): Adja oda, Tilgner!

Gyakornok (*a pénzt Bäcker kezébe teszi.*)

Bäcker: Mindennek megvan a maga rendje-módja (*flegmával ócska erszénybe teszi a pénzét*).

Dreissiger: Nos? (*minthogy Bäcker még nem távozik, türelmetlenül.*) Segitsek talán?

(*A sűrűn összeszorongó takácsok közt mozgás támad. A **fiu** mélyen felsóhajt. Esés hallatszik. Minden érdeklődés az új esemény felé központosul.*)

Dreissiger: Mi baj megint?

Takácsok: 1. Elájult!

2. Odavágta magát!

3. Nyavalyatörős!

Asszonyok: 1. Szegény kis fiu!

2. Valami baja van!

Dreissiger: Mi... mi az... Odavágódott? (*Közelebb lép.*)

Öreg takács: Itt fekszik! (*Helyet engednek. Körülbelül nyolcz éves fiu fekszik eszméletlenül a padlón.*)

Dreissiger: Ismeri valaki ezt a gyereket?

Agg takács: Nem a mi falunkból való!

Öreg Baumert: No né, hasonlít a Heinrichra... (*Jobban nézi.*) Csakugyan, no lám, a Heinrichék Gusztija.

Dreissiger: Hol laknak azok az emberek?

Öreg Baumert: Hát odafenn, nálunk, Kaschbachban, Dreisziger ur. Este muzsikál, nappal a szövőszékben ül. Kilencz gyermekük van, a tizedik most van utban.

Takácsok: 1. Szegény nép!

2. Koldus nép!

3. Beesik az eső a szobájukba!

Asszonyok: 1. Két ingük sincs kilencz gyermeknek!

2. Micsoda nyomor!

3. Szegény fiu!

Baumert (*megfogja a fut*): No, fiacskám, mi lesz? Ébredj no!

Dreissiger: Fogják csak, majd felemeljük. Micsoda esztelenség az ilyen gyenge fiucskát nekiereszteni a hosszú utnak! Hozzon csak vizet, Pfeifer!

Első takácsasszony (*felsegíti a fiut*): Na, no bolondozzál, gyerek, és meg ne halj!

Dreissiger: Vagy konyakot, Pfeifer, konyak jobb lesz...

Bäcker (*mindenkitől feledve figyel. Most kilincsen tartva félkezét, gunyosan kiált*): Adjatok neki kenyeret, attól majd magához tér! (*El.*)

Dreissiger (*Bäckerre értve*): Az a ficzko nem ér jó véget... Fogja csak a hóna alatt, Neumann... Lassan... lassan... ugy... ugy... a szobámba viszsziük... Mit akar maga, no...

Neumann: Dreissiger ur. A gyermek ajka mozog. Nyilván beszélni akar.

Dreissiger: Mi... mi kell fiacskám?

Fiu (*leheli*): É... éhes vagyok!

Dreissiger (*elsápad*): Nem lehet érteni!

Első takácsasszony: Azt hiszem, azt mondja...

Dreissiger: Majd meglátjuk! Ne álljanak utba. A szobámban a dívánra feketik. Majd meghalljuk mit mond az orvos.

(*Dreissiger, Neumann és Első takácsasszony a fiut az irodába vezetik. A takácsok közt oly mozgolódás támad, mint iskolás gyermekek közt, ha a tanító elhagyja az osztályt. Nyújtózkodnak, fesztelenebbek, egyik lábról a másikra állnak és néhány pillanatig általános a beszélgetés.*)

Baumert: Azt hiszem, hogy Bäckernek igaza van.

Takácsok: 1. Az ám, igazat beszélt.
2. Az nem ujság, hogy itt felfordulhat az ember az éhségtől.
3. Hát majd a télen mi lesz, ha így megdézsmálják az ember bérét?

Asszonyok: 1. A krumpli is rosszul sült el az idén!
2. Nem lesz itt máskép, a mig valamennyiünket ki nem teritenek!

Baumert: Legjobb úgy tenni, mint Nentwich takács. Az ember kötelet tesz a nyakára aztán felakasztja magát a szövőszékre... Nesze, szippants egyet! Neurodéban voltam, a sógorom ott dolgozik a gyárban, a hol tubákot csinálnak. Adott néhány szemernyit... Mit czipelsz a kendődben?

Öreg takács: Hát egy kis darát. Az Ullbrich molnár szekere ment előttem és az egyik zsák fel volt feselve. Épen jókor szedtem össze a kis hulladékot.

Baumert: Peterswaldauban huszonkét malom van, de nekünk egyikben sem örölnek!

Első öreg takács: Nem kell elveszteni a bátorságot. Csak mindig akad valami, a mi megint előbbre segít egy kicsikét.

Heiber: Na igen, nem kell más, csak a mikor éhes az ember hát tizennégy helyütt koldul segítségért. Ha attól nem lakik jól, hát követ fog a szájába és azt szopogatja. Nem igaz Baumert?

(Dreissiger, Pfeifer, Neumann, 1-ső takácsasszony visszajönnek.)

Dreissiger: Semmi baj! A fiu már jól van! *(Izgatottan zihálva járkal.)* De mégis, lelkiismeretlenség! Az ilyen gyerek elesik, ha reá fujnak! Tisztára megfoghatatlan, hogy emberek, szülők oly esztelenek! Két vég parketet raknak hátára és jó másfél mérföldnyire küldik vele. Szinte hihetetlen! Egyszerűen meg fogom hagyni, hogy gyermekektől egyáltalán nem fogadunk el árut. *(Ismét némán járkal egy ideig.)* Minden esetre határozottan óhajtom, hogy ilyesmi többé ne történjék. Mert kit okolnak ilyesmiért. Minket, a gyárosokat! Mi vagyunk az okai mindennek. Ha az ilyen szegény pára télen a hóba reked és elalszik, megírja valami jöttment skribler és belekerül minden ujságba... Ne adj isten, hogy az apa, a szülők lennének okai, a kik az ily gyermeket küldözgetik... ne adj isten, hogy ők lennének okai! A gyárost veszik elő. A gyáros a bűnbak. A takácsot mindig becézgetik, de a gyárost dorongolják; szívtelen ember, veszélyes ficzkó, azt minden sajtó-e b ikrán haraphatja. Urasan él, gyönyörökben és koplaltatja a szegény takácsokat... Arra nem gondolnak, hogy az ilyen gyárosnak mennyi a gondja, az álmatlan éjjele, hogy annyi a kockázata, hogy munkásember álmodni sem tud akkorát; sokszor az összeadástól, osztástól, szorozástól és ujjabb meg ujjabb számolástól azt sem tudja, hol áll a feje; hogy száz felé kell gondolnia, kombinálnia, életre-halálra kell küzdenie, konkurrálnia, hogy nap nem mulik veszteség és boszuság nélkül. Oh, erről hallgatnak a derék lantosok. És mennyien kapaszkodnak a gyárosba, mennyien szipolyozzák és hiznának az ő zsirján! Na, na, csak az én bőrömben lennének néha, majd hamar megunnák. *(Összeszedi magát.)* Hogy viselkedett itt az a ficzkó, az a Bäcker! És most majd azt fogja kürtölni, hogy ilyen meg olyan kegyetlen, irgalmatlan vagyok, hogy minden csekélységért kidobom a takácsokat. Hát igaz ez? Kegyetlen vagyok-e én?

Sok hang: Oh nem, Dreissiger ur!

Dreissiger: Na, magam is azt hiszem. Hanem azért ezek a kamaszok bejárlják a várost és sértő nótákat énekelnek rólunk, gyárosokról. Éhségről akarnak prédikálni, de annyi pénzük van, hogy itcze számra iszszák a pálinkát. Csak inkább máshová dugnák az orrukat, és néznék, hogy mint vannak a vászonmunkások. Azok beszélhetnek nyomorról, nem ti parketszövők. Ti hálát adhattok istennek. És kérdelek titeket, régi, szorgalmas és derék takácsokat: Megélhet-e nálam olyan munkás, a ki rendben tartja a szerszámát, mondjátok, megélhet-e, vagy nem?

Sok hang: Megélhet, Dreisziger ur!

Dreissiger: No, látjátok!... Persze az olyan Bäcker-féle firmának nem! Hanem tanácsolom néktek, tartsátok pórázon a ficzkót; ha még egyszer szemtelenkedik, felhagyok az üzlettel, aztán majd meglátjátok, hogyan éltek meg; hol kaptok munkát? A disz-Bäckernél aligha!

Első takácsasszony (*Dreissigerhez közeledett, csuszó-mászó alázattal letörli kabátjáról a port*): Kicsit bepizskította magát, Dreissiger ur!

Dreissiger: Tudjátok, hogy üzletem rosszul megy, a helyet hogy szereznék, hát ráfizetek. Ha mégis gondoskodom róla, hogy takácsaimnak mindig legyen munkája, hát felteszem, hogy ezt elismeréssel fogadják. Ezernyi vég hever itt hiába és nem tudom, mikor fogom eladni... Ugy tudom, hogy nagyon sok munkás foglalkozás nélkül ténfereg és azért... Na, majd Pfeifer elmondja a többit... A dolog ugyanis úgy áll, hogy hát lássátok jóakaratomat... Alamizsnát persze nem osztogathatok, mert ehhez nem vagyok elég gazdag, de bizonyos mértékben mégis adhatok alkalmat a munka nélkül valóknak, hogy keressenek valamit. A koczkázat óriási, de én azt gondolom magamban, ha az ember mindennap egy karaj faggyut kereshet, az mégis csak jobb, mintha egyáltalán éheznie kell. Nincs-e igazam?

Sok hang: Igaz! Igaz! Dreisziger ur!

Dreissiger: Szívesen tehát, még kétszáz takácsnak adok foglalkozást. Pfeifer majd megmagyarázza, hogy mily feltételek mellett... (*Távozni készül a baloldali ajtó felé.*)

Első takácsasszony (*utjába áll, gyorsan, mohón, esdve szól*): Nagyságos Dreissiger ur, kérem, ne tesszen megharagudni... Hogyha szíves lenne...

Dreissiger (*sietve*): Beszéljen Pfeifferrel, jó asszony; már is elkéstem (*ott hagyja*).

Reimann (*szintén utját állja... Sértett és panaszos hangon*): Dreisziger ur, igazán panasz-kodnom kell. A Pfeifer ur... Hiszen mindig tizenharmadfél ezüstgrisli járt egy végért... aztán...

Dreissiger (*szavába vág*): Ott ül a becslő. Forduljon hozzá, az az igazi adresz!

Heiber (*feltartóztatja Dreissigert*): Nagyságos Dreisziger ur! (*Hebeg, vad mohósággal.*) Nagyon kérném, talán mégis... tetszik tudni... talán a Pfeifer ur... aztán talán... szépen kérném...

Dreissiger: Mit akar hát, no!?

Heiber: A multkori előleg, megkövetem... Hát azt hiszem lehetne, és...

Dreissiger: Ej, igazán nem értem...

Heiber: Nagy inségben voltam, mert a...

Dreissiger: Pfeifer dolga, Pfeifer dolga... Nem tehetek semmit! Végezzék el Pfeifferrel! (*Kiszökik az irodába.*)

(*A kérvényezők tehetetlenül bámulnak egymásra. Egymásután sóhajtván lépnek hátra.*)

Pfeifer (*megkezd a vizsgálódást*): Na, Anni, mit hozasz?

Baumert: Mit kapunk a végért, Pfeifer ur?

Pfeifer: Hát tiz piczulát, tiz piczulát...

Baumert: Ah, még kevesebb? Szépen vagyunk! (*Mozgás a takácsok közt, suttogás, morgás.*)

Vége az első felvonásnak.

MÁSODIK FELVONÁS.

Ansorge Vilmos házaló szobája Kaschbachban.

A nagyon romlott padlótól a füsttől fekete tetőzetig nem egészen hat láb magas helyiségben ülnek: két fiatal leány: *Baumert Emma* és *Bertha* szövőgépeknél; *Baumert anyó* az ágy nál zsámolyon, előtte rokka; *Auguszt* 20 éves fia, hülye, apró törzsszel és fejjel, hosszú, pókszerű végtagokkal zsámolyon, szintén orsóra fon szálakat. A baloldali falon papírral beragasztott és szalmával kitöltött ablaknyíláson behatol az est sápadt, rózsaszínű világossága. Odatűz a leány világosszöke, lecsüngő hajára, meztelen sovány vállára, vékony viaszos nyakára, a durva ingnek hátul látható ránczaira; a legdurvább vászonból készült rövid szoknyácska képezi ezen az ingen kívül öltözetét. Az agg nőnek a meleg sugár teljesen arczába, nyakára és mellére süt; arcza csontvázszerű és hustalan, vértelen bőre ránczos, redős; beesett szemét a gyapjúpor, füst és munka lobossá, porossá és vizenyőssé tette, golyvás; mellét kendőkkel, rongyokkal leplezi. A jobb fal egy része kályhával, kályhapaddal, ágygyal és néhány rikitóan tarka szentkép is a napfényben látszik. - A kályha fölött rongyok száradnak egy rudon, a kályha mögött értéktelen limlom van felhalmozva. A kályhapadon néhány ócska edény; ujságpapíron burgonya héja szárad stb. stb. - A gerendákról lencsomók függnek alá. A szövőszékek mellett kosárkák állnak orsókkal, a hátsó falon alacsony ajtó kilincs nélkül. A falhoz egy csomó kosárfonó-vessző van támasztva. Néhány megkezdett kosár is látható. A szövőszékek zaja, a mely a padlót és a falakat megremegetti, a hajócska ide-oda csapódása tölti be a szobát. Ebbe belevegyül az orsók egyenletes, folytonos recsegése, mely nagy darazsak züm-mögésére emlékeztet.

Baumert anyó (*siránkozó, kimerült hangon, mikor a leányok elhagyják a szövést és munkájuk fölé hajolnak*): Mán megest elszakadt?

Emma (*az idősebb, 22 éves. Az elszakadt fonalat kötözi*): De hiszen olyan is ez a fonál, hogy no...

Bertha (*tizenöt éves*): Bizony elég baj van azzal a szövőszel!

Emma: Ugyan hol marad ma olyan sokáig? A mikor elment, hát kilencz óra sem volt.

Baumertné: Az ám, az ám! Ugyan hol maradhat, leányok?

Bertha: No, azért nem kell aggódni, mamus.

Baumertné: De hiszen mindig lehet aggódni!

Emma (*tovább sző.*)

Bertha: Figyelj csak, Emma!

Emma: Mi baj?

Bertha: Mintha jött volna valaki!

Emma: Alighanem Ansorge érkezett meg.

Fricz (*mezítlábas, rongyos fiucska, négy éves, bejön*): Mamus, éhes vagyok!

Emma: Várj még kissé, Friczi, nagyapó itt lesz mindjárt. Hoz kenyeret meg babot.

Fricz: De mikor olyan éhes vagyok, mamus!

Emma: Hiszen mondom... no, ne légy olyan buti... Mindjárt itt lesz, hoz szép kenyérkét meg kávéra valót is, aztán ha fajront lesz, mamus elviszi a krumpli héját a paraszthoz, és az majd ad érte egy bögre tejet a jó Friczikének.

Friczi: Hát hun a nagyapó?

Emma: A gyáros urnál van... szállítja a szövetet, tudod!

Friczi: A gyárosnál?

Emma: Igen, igen, Friczi, a Dreisziger bácsinál Peterswaldauban...

Friczi: Igazán kap kenyeret?

Emma: No tudod, a gyáros pénzt ad, és azon vehet nagyapó kenyeret.

Friczi: Sok pénzt kap a nagyapó?

Emma *(hevesen)*: Ugyan hallgass már, Friczi. Ne fecsegi annyit.

(Tovább sző, Bertha is. Aztán egyszerre elhagyják.)

Bertha: Auguszt, eredj csak, kérdezd Ansorgét, hogy nem akar-e gyertyát gyujtani?

Auguszt *(távozik; Friczi vele.)*

Baumertné *(növekedő, gyermekes félelemmel, majdnem vinyogva)*: Gyerekek, gyerekek! Hol maradhat az az ember?

Bertha: Talán meglátogatta Hauffenékét.

Baumertné *(sir)*: Csak a korcsmába ne tévedjen!

Emma: No ne sirj, mamus! Hisz a papa nem olyan ember...

Baumertné *(a benne keletkező tömörked aggodalomtól magán kívül)*: Na... na... na... hát mi lesz... no... ha már... hazajönne... Hátha eliszsza és nem hoz haza semmit. S egy marék só s egy falat kenyér se egy darabka fa sincs itthon. Nincs!

Bertha: Tudod, mama, a holdfényvilágánál elmegyünk a ligetbe, elviszszük Augusztot is és hozunk gallyakat.

Baumertné: Oh persze, hogy a vadász elcsipjen benneteket.

Ansorge *(vén takács, hatalmas csontos termet, mélyen meg kell hajolnia, hogy a szobába juthasson, fejét és felső testét bedugja az ajtón. Haj és szakáll erősen elvadult)*: Hát mi kell, no?

Bertha: Jó volna gyertyát gyujtani.

Ansorge *(fojtott hangon, mintha beteg lenne a szobában)*: Hisz még elég világos van.

Baumertné: Még sötétben hagy ülni. No lám!

Ansorge *(visszavonul)*: Hja, meg kell élni valahogy. *(El.)*

Bertha: Látod, ilyen fukar!

Emma: És most itt ülhetünk, a mig neki tetszik!

Heinrichné *(jön. Harmincz éves asszony. Fáradt arcából gyötrő gond, aggódó várakozás beszél)*: Jó estét mindnyájuknak!

Baumertné: No, Heinrichné, mit hoz hát, no?

Heinrichné *(sántit)*: Cserépbe léptem...

Bertha: Na gyűjjék ide, üljön le. Majd kiveszem én! *(Heinrichné leül. Bertha eléje térdel és babrál a talpán.)*

Baumertné: Hogy vannak odahaza, Heinrichné?

Heinrichné *(kétségbeesetten kifakad):* Nem, nem bírom tovább... Maholnap sehogysen lesznek. *(Hasztalan küzd könyei ellen. Zokog.)*

Baumertné: Bizony szomszédné, nekünk csak legjobb volna, ha a jó isten megszánna és magához szólítana bennünket erről a világról.

Heinrichné *(nem bír magával; zokogva kifakad):* Szegény gyermekeim éhen halnak a szemem láttára. *(Zokog és nyöszörög.)* Már nem tudom, mihez kezdjek. Akármit tesz az ember, csak futkosni kell, futkosni addig, a míg ott marad kiterülve. Már inkább halott, mint élő vagyok, aztán mégis, mégis csak nem lehet egzisztálni. Kilencz éhes bendő... Oh ki képes őket etetni?! Miből hát? A mult este volt még egy darab kenyérem. A két legkisebbnek sem volt elég. Kinek adtam volna, no? Valamennyien kiáltoztak felém: Mamuska, édes, nekem, mamuska, nekem... Nem, nem!... És most még csak fenn járhatok! De hátha majd le kell feküdnöm? A kis krumplit elvitte az árvíz. Nincs már egy falatunk sem!

Bertha *(eltávolította a cserepet és megmosta a sebet):* Majd körülkötjük! *(Emmához.)* Keress csak rongyot, Emma!

Baumertné: Mi sem vagyunk jobban, Heinrichné!

Heinrichné: Magának legalább megvan a két leánya; van férje, a ki munkabíró, de az enyém a mult héten megint odavágódott; úgy tépte, vágta magát, hogy a rémülettől azt sem tudtam mit csinállok. Ha pedig kileli a nehéz betegsége hát nyolcz napig ágyhoz marad szögezve.

Baumertné: Haj, haj, az enyém is teljesen tönkre van téve. Mán bizony ő is össze-össze-csuklik. A mellében, meg a hátgerinczében van a baj. Kifogytunk mi is az utolsó fillérből. Ha ma nem hoz pár grislit, bizony nem tudom mi lesz velünk?

Emma: Elhiheti, Heinrichné. Annyira vagyunk... Apusnak el kellett vinnie az Amit. Le kellett vágatni, hogy kerüljön valami a gyomrukba.

Heinrichné: Van egy maroknyi lisztjük?

Baumertné: Dehogy van, Heinrichné, dehogy van! még egy szem sónk sincs!

Heinrichné: No, akkor nem tudom! *(Feláll, tünődik.)* No, akkor igazán nem tudom... Nem tudok magamon segíteni... *(Dühében és félelmében felkiált.)* Hiszen beérném olyannal is, a mi a disznónak sem kell... De üres kézzel nem szabad hazamennem! Nem lehet, Isten bocsássa meg, de nem tudom, mit fogok csinálni. *(Gyorsan kisántit, bal lábának csak sarka érinti a földet.)*

Baumertné *(intő hangon):* Heinrichné, Heinrichné: Ne kövessen el bolondot!

Bertha: Oh, nem tesz az kárt magában! Ne hidd, mamus!

Emma: Hiszen mindig úgy tesz! *(Ismét a szövőszékhez ül és néhány pillanatig dolgozik.)*

Auguszt *(égő faggyúgyertyával világít atyjának, az öreg Baumertnek, aki fonalcsomóval és élelmiszerral megterhelve érkezik.)*

Baumertné: Jézuskám, Jézuskám, hát hol maradtál annyi ideig?

Baumert: No, no, nem kell ám mindjárt harapni. Hadd fujjam ki magamat. Nézd inkább, ki jött velem!

Jäger (jó meghajolva az ajtón. Középtermetű, piros pozsgás, kemény rezervista; a huszársipkát ferdén tartja fején, egész rend öltözik, cipő van rajta, tiszta ing gallér nélkül, a szobában katonásan köszön kemény hangon): Jó estét, Baumert nénő!

Baumertné: No no, no no... lám lám... hát hazakerültél megint... Nem felejtettél el minket?.. Ül le hát, no!

Emma (a szoknyájával törli meg a szín közepén levő asztal baloldalán álló széket, a melyet Jägerhez tol): Hozott isten, Móricz, hát csak megnézed te is egyszer, milyen a szegény ember sorsa?

Jäger: No né, az Emma! Nem akartam elhinni. Hát fiad van, mi? Katona lesz maholnap. Ugyan hol szerezted?

Bertha (átveszi atyjától a csekély élelmi szereket, hust tesz a serpenyőbe és a sütőbe tolja, mialatt August tüzet rak): Ismerted Finger takácsot?

Baumertné: Hisz itt lakott ő is a szobában. El is akarta venni, de mán csak maródi volt a mellén. Eleget intettem a leányt. Hallgatott is az rám! Most már meghalt, el van feledve és tessék most veszkelődni a gyerekekkel. Na, beszélj te, Móricz, milyen volt a sorod?

Baumert: Hja, anyuk ennek a legénynek jól áll a szénája. Tultett mindnyájunkon. Olyan ruhája van, mint valami pirincznek. Aztán van ezüst czilinderórája és tiz tallérja készpénzben!

Jäger (kevélyen, pöffeszkedő uraskodással): Biz' isten. Nem panaszkodhatom. Nem volt rossz dolgom katonáéknál.

Baumert: Legény volt a kapitánynál, az ám! Hászen hallhatjátok, akkurátosan úgy beszél, mint a nóblis emberek.

Jäger: No az áldóját, nem tagadom. Ugy beleszoktam a nóblis beszédbe, hogy furtunfurt úgy beszélek. Nem is tok róla leszoknyi.

Baumertné: No, no, no, nézze meg az ember! Milyen mihaszna kölyök, aztán most pénzhez jut. Pedig sohase lehetett használni semmi okosra. Nem tudtál csak egy fonalat is orsóra gombolyítani. Persze kikószálni, egérfogóval játszani vagy sárga rigót lesni, azt már jobban szeretted. No, tán nem igaz?

Jäger: De biz igaz, Baumert anyó! És nemcsak sárga rigót fogtam, de fecskét is.

Emma: Pedig hányszor mondtuk, hogy a fecske mérges!

Jäger: Oh, törődtem is vele! Hogy vannak hát, Baumert anyó?

Baumertné: Oh Jézusom, az utolsó négy esztendőben nagyon, nagyon rosszul. Hát rám jött a csúz és nem hagy el. Aztán nézd csak az ujjamat! Isten tudja, mi lelt, de nyomorék vagyok. Egy tagomat sem tudom mozgatni! Ember nem hiszi, hogy mennyit kell szenvednem!

Baumert: Hát bizony rosszul van. Nem sokáig húzza!

Bertha: Reggel felöltöztetjük, este levetkőztetjük. Ugy kell etetni, mint a kis babát.

Baumertné (folyton panaszos, siránkozó hangon): Segítségre szorulok én mindenfelé. Betegnél betegebb vagyok! Teher vagyok, az ám. Hányszor kértem a jóságos uristent, hogy szőlítana magához, Jézuskám, Jézuskám, már mégis csak komiszul vagyok. Igazán nem tóm.... az emberek az hiszik... pedig hát munkára vagyok én szokva kicsi koromtól fogva. Mindig megtettem, a mi reám tartozott, és most egyszerre (hasztalan igyekezik felkelni)... nem, már nem megy sehogysem... Van jó férjem, vannak jó gyermekeim, de semhogy ezt nézzem... Milyenek ezek a leányok?! Vér sincs már bennük! Olyan a színük, mint a lepedőé. És úgy járja folyton ez a csapintás, a szövés, akár jót tesz, akár nem. Micsoda élet fiatal leányoknak!

Egész éven át le nem kerülnek a padról! Nem szereztek egy pár rongyot, hogy betakarnák magukat velük, hogy mutathatnák magukat az emberek színe előtt, vagy a templomba mehetnének és friss levegőt szivhatnának! Szegény kis leányaim! Az egyik tizenöt, a másik husz éves, aztán milyenek!

Bertha (*a kályhánál jobbról*): Már megint füstöl, de úgy...

Baumert (*hátra megy a kályha felé*): No nézd, füstöl. Mondd magad, lehet itt egzisztálni? Szent igaz, hogy az a kályha, még bedűl! Hát el kell tünnünk, hadd dűljön be és addig is nyelhetjük a füstöt, a kormot. (*Előre jön jobbra.*) Köhögünk mind, egyik jobban, mint a másik. A ki köhög, hát köhög, és ha elfog a köhögés úgy, hogy a tüdőnk is vele megy, a kutya sem törődik vele...

Jäger: Az Anzorge dóga volna, hogy megreperálhassa!

Bertha: Törődik is az véle! Ugy is eleget morog.

Baumertné: Már is sokalja, hogy mennyi helyet foglalunk el!

Baumert: És ha mukkanunk, repülhetünk kifelé. Már majdnem fél éve, hogy nem látott tőlünk lakbért.

Baumertné: Pedig mégis csak jobb szívvvel lehetne...

Baumert: Hiszen neki magának sincs semmije, anyjuk! Elég rossz a sorsa, ha nem is kevélykedik a nyomorával.

Baumertné: De van háza...

Baumert: Ugyan anyjuk, mit locsogsz?! Ebből a házból már egy szilánk sem az övé!

Jäger (*leül, rövid bojtos pipát vesz elő egyik zsebéből, a másikkól pálinkás üveget*): No, ez nem is maradhat így tovább. Csodákat láttam, hogy milyen sora van az embereknek másutt! Hiszen a városokban a kutyáknak is különb az élete...

Baumert (*mohón*): No lám, látjátok! Te is láttad! És ha az ember szót emel, hát azzal torkolják le, hogy rossz idők járnak.

Anzorge (*fél kezében bögre levessel, másikban félig kész kosár*): Hozott isten, Móricz. Hát megjöttél?

Jäger: Adjon isten, Anzorge apó!

Anzorge (*a kályhába tolja a bögrét*): No nézze meg az ember! Olyan vagy, mint valami gróf!

Baumert: Muti csak az új órát! Aztán új rend ruhája is van és tiz tallérja készpénzben.

Anzorge (*fejét csóválja*): No lám, lám... Ej ej ej!

Emma (*a burgonya héját zacskóba tölti*): Elmék a héjával. Hátha adnak érte kis savót! (*El.*)

Jäger (*mindenki feszülten, odaadással hallgatja*): Nahát csak nézzétek! Hányszor rémitgetetek, hogy hát vigyázz, Móricz, majd megtanítanak, majd megtánczoltatnak, ha katonáékhoz kerülsz. Már pedig, lássátok, jól ment sorom. Fél év múlva már csillagom is volt! Jóakarát, igyekezet kell, az a fő! Kipucczoltam az őrmester csizmáit, megkeféltam a lovát, sört hoztam. Olyan engedékeny voltam, mint a kis kutya. És ha kiálltam a posztra, mennydörgös adta, csak úgy ragyogott rajtam minden. Első voltam az istállóban, első a takarodónál, első a nyeregben. És ha rohamra került a dolog: rajta, rajta, szent ágyucsó, villám-mennydörgés, a ki arkangyala van! És úgy ügyeltem, mint a kopó! Mindig csak arra gondoltam, itt nem segít semmi, itt bele kell törődni, hát csak összeszedtem a kis eszemet és ment minden, mint a karikacsapás. Annyira vittem, hogy a kapitány az egész svadron előtt azt mondta: Ez aztán a huszár! (*Csend. Rágyujt.*)

Ansorge (*fejcsóválva*): No lám, milyen szerencsés volt... Ejjejej... no né... (*A földre ül; a nádszálakat maga mellé teszi; a kosarat lába közé veszi és tovább fonja.*)

Baumert: Reméljük hát, hogy magaddal hoztad a szerencsédet... Iszunk-e egyet, mi?

Jäger: Hogy ne innánk, Baumert apó! És ha elfogy, lesz más! (*Pénzt ugrat az asztalon.*)

Ansorge (*buta, vigyorgó ámulattal*): Ejjejej, no né... ez aztán az élet... Ott serczeg a pecsenye, itt az itcze pálinka! (*Iszik.*) Isten éltesen Móricz... az ám, ejjejej! (*A palaczk bujdosik.*)

Baumert: Hát nem lehetne legalább úgy sátoros ünnepeken falat pecsenyénk? Hiszen most éveken át nem látunk hust. Most megint várhatunk, míg idetéved az olyan kutyácska, mint az ott la, négy hét előtt... Pedig ez nem esik meg sűrűn.

Ansorge: Levágattad az Amít?

Baumert: Csak nem hagyhattam éhen döglenni, vagy mi!

Ansorge: Na igen, ejjejej... no né...

Baumertné: Pedig olyan helyre kis kutya volt...

Jäger: Hát errefelé még mindig annyira török magukat a kutya-pecsenyéért?

Baumert: Jézuskám, csak lenne is, a menynyi kék!

Baumertné: Az olyan kis hus mégis csak jól esik!

Baumert: Persze, már neked nem gusztusos az ilyesmi. No csak maradj nálunk, Móricz, majd megjön megint a jó kedved...

Ansorge (*szimatol*): Na, ejjejej... no né, milyen illatos... jó fogás lesz...

Baumert (*szimatol*): Olyan, mint a fahéj!

Ansorge: Hát mondd csak, Móricz, mit gondolsz? Hiszen tudod, milyen a világ sorja? Hát nem lesz ez már másképen ezen a világon a takácsokkal, vagy mi?

Jäger: Bizony kíváncsi lenne...

Ansorge: Nem tudunk már itt sem élni, sem halni. Ugyancsak nyomorultan vagyunk, elhiheted. Az ember védekezik, a mig lehet, aztán végre is bele kell nyugodnia. Az inség elemésztí az ember feje fölött a tetőzetet, és lába alatt a padlót. Azelőtt, a mikor még a széken lehetett dolgozni, csak eltengődtünk nagy keservesen. Most már évek óta nem bírok munkát szerezni. A kosárfonás csak olyan, hogy az ember alig tud belőle éldelegélni. Fonok én késő éjszakáig és ha az ágyba dülök, akkor szereztem egy ezüstgrislit meg hat fillért. Hiszen tanult ember vagy, mit szólsz ehhez? Lehet-e megélni ennyiből az ilyen drágaságban? Három tallér kell házadóra, egy tallér földadóra, három tallér házbérre; tizenegy tallérba számíthatom a keresetemet, marad két tallér egész esztendőre. Ebből kell főzni, fűteni, ruházkodni, harisnyát kötni, foltozni, aztán meg lakás is kell, meg mit tudom én még mi... Hát csoda-e, ha az ember nem tud megélni?!

Baumert: El kék menni Berlinbe a királyhoz, el kék nékie mondani, hogy mint vagyunk!

Jäger: Használ is az, Baumert apó! Eleget irtak már róla az ujságok. De a gazdagok már úgy csürik-csavarják a dolgot, hogy no... Tultesznek azok az ördögön is!

Baumert (*fejét csóválva*): Hogy hát Berlinben ezt nem érik föl észszel!

Ansorge: Mondd csak Móricz, hát lehetséges ez? Hát nincs erre törvény? Hátha lenyúozom a bőrt a kezemről és mégsem tudom megfizetni a kamatot, akkor a paraszt mégis elveheti a házacskámat? Mert hát a paraszt követeli a pénzét. Már nem is tudom, hogy lesz, mint lesz!... Ha ki kellene menni ebből a házból, pedig majd *muszáj* kimenni... (*Könyezve, fuldokolva beszél.*) Itt születtem, itt ült az apám a szövőszéknél negyven évnél tovább! Hányszor mondta

anyámnak: „Anyjuk, ha kidőlnék is, a házat ne engedd: Kapaszkodjál belé! Ezt én szereztem, vegyétek át és őrizzétek! Minden szöge átvirrasztott éjt jelent, minden gerendája száraz kenyér mellett töltött évet”... Hát nem gondolná az ember, hogy...

Jäger: Bizony elveszik az ember utolsó rongyát...

Ansorge: Na igen, ejjeje... no né! De ha már annyira jutnánk, jobb szeretném, ha kivinnének, de nem akarok vén napjaimra még idegenbe menni. Az a kis meghalás! Az apám is örömet halt meg. Csak mikor a legutóját járta, akkor kezdte kissé elfogni a félsz. Mikor azonban az ágyába vánszorogtam, mégis lecsendesedett... Ha meggondolja az ember: Akkoriban tizenhárom éves gyerek voltam; fáradt voltam, elaludtam a beteg ember mellett... mit is tudtam én... és hogy felébredtem, már hideg volt a teste.

Baumertné (*kis szünet után*): Nyulj csak a sütőbe, Bertha, add oda Anzorgénak a levest.

Bertha: Tessék, Anzorge apó, egyék!

Ansorge (*könyezve eszik*): Nanana... lám lám... persze, persze...

Baumert (*a hust eszi a serpenyőből.*)

Baumertné: No, apjuk, apjuk, csak lehetnél kis türelemmel. Hadd teritsen Bertha rendesen!

Baumert (*rágva*): Két év előtt voltam utolszor ur vacsoránál. Aztán mindjárt eladtam az ünneplő kabátomat. Vettem az áráért sertéshust. Azóta nem ettem hust, csak ma.

Jäger: Kell is nekünk hus! Esznek helyettünk a gyárosok! Azok duskálnak a zsirban idáig e! A ki nem hiszi, menjen csak le Bilauba vagy Petersvaldauba! Ott csodákat láthat... Egymás után épülnek a gyárosok palotái, tüköruvegekkel, hatalmas ablakokkal, tornyocskákkal, vaskerítéssel. Bezzeg ott senkisésem érzi a rossz időt. Jut ott sültre, pecsenyére, ekvipázsira, kocsira, gubernantra, meg tudom is én mi mindenre. Nagyon is jó a dolguk. Azt sem tudják, hogy gazdagságukban és jókedvükben mit csinálnak!

Ansorge (*sóhajtvá*): Másképp volt régente. A gyárosok a takácsoknak is juttattak. Ma már maguk költenek el mindent. Az onnan van, mondok, mert az előkelőség nem hisz istenben és nem hisz az ördögben. Nem törődnek parancsolattal és bűnhődéssel. Hát ellopják tőlünk az utolsó falat kenyeret és csökkentik, fogyasztják azt a kevés harapnivalónkat, a hol tehetik. Az ilyen emberek okoznak minden bajt. Ha a mi gyárosaink jó emberek lennének, akkor reánk nézve sem léteznének rossz idők!

Jäger: Hallgassátok csak, majd felolvasok nektek valami szépet. (*Néhány papirlapot szed ki zsebéből. Feláll és Auguszt hoz meg.*) Hé, Auguszt, fuss a boltba és hoz még egy itczével... Ej, Auguszt, hisz te furtunfurt nevetsz?!

Baumertné: Nem tóm, mi van ezzel a legénnyel, de mindig jó a dolga. Félholtra neveti magát, akármi történik is. Na előre, előre! (*Auguszt el az üres palaczkkal.*) Ej, öreg, lám, te még tudod, mi a jó!

Baumert (*rágva, ételtől, italtól felbátorodva, izgatottan*): Móricz, te vagy a mi emberünk! Tudsz írni, olvasni. Tudod, milyen a takácság sora. Jó szívvél vagy a szegény takácsnép iránt! Te vedd a kezébe a mi dolgunkat.

Jäger: Ha csak ez kell! Én ugyan nem huzódom tüle! Az ott la, az a gyároscsorda, hej huznék annak olyan nótát, hogy a... Nem bántana érte a lelkiismeretem. Hajlok én a szóra, de ha egyszer kikelek magamból és elfog a düh, hát kapom a Dreiszigert az egyik kezembe, a Dittricht meg a másikba, aztán összeütöm a fejüket, hogy csak úgy szikrázik belé a szemük! Ha odáig vinnék a dolgot, hogy úgy isten igazában össze tudnánk tartani, hát a gyárosokat egyszer úgy elkracholtatnók, hogy no... Nem kéne a királyhoz menni Berlinbe, nem kell

ahhoz a kormány; egyszerűen azt mondhatnék: akarjuk ezt meg ezt, meg így meg úgy, na, és aztán majd más nótát fujnának! Ha látják, hogy nekünk is van ám magunkhoz való eszünk, majd alább adnák ők is! Dehát persze ezzel a sok gyáva fráterrel semmire sem lehet menni.

Baumertné: No, az már igaz! Én bizony nem vagyok gonoszszívű; épen én mondtam mindig, hogy gazdag embernek is muszáj lenni, de ha már annyira viszik a dolgot...

Jäger: Tőlem elvihetné az ördög valamennyit! Nem sajnálnám a fajtáját!

Bertha: Hol az apus? *(öreg Baumert idő közben távozott.)*

Baumertné: Nem tom, hová lehetett.

Bertha: Talán bizony már nem bírja meg a hust.

Baumertné: Na látjátok, látjátok!

Baumert *(visszajön, sir a dűhtől):* Jaj már nekem is kampecz! Hamar fognak velem végezni. Az ember nagy nehezen szert tett valami jóra, aztán nem tudja magában tartani! *(Sirva ül a kályhapadra.)*

Jäger *(hirtelen felindulással, fanatikusan):* És vannak emberek, törvénytörő emberek, nem is messze innen, a kiknek egész éven át semmi dolguk, csak az, hogy lopják az isten napját. És ezek azt akarnák bizonyítani, hogy a takácsok egészen jól és könnyen megélhetnek, hanem csak lusták.

Ansorge: Ej, azok nem is emberek, azok embertelenek, azt mondom.

Jäger: Hagyjátok csak, megkapták a magukét. Én meg a vörös Bäcker jól beadtunk nekik! Mielőtt elvonultunk volna, még elénekeltük a vértörvénytörőket!

Ansorge: Oh Jézuskám, Jézuskám... az az a bizonyos nóta?

Jäger: Az, az! Itt van!

Ansorge: A Dreisziger-nóta, vagy micsoda.

Jäger: Majd felolvasom nektek!

Baumertné: Ki fundálta ki azt a nótát?

Jäger: Nem tudja azt senki. Hallgassátok csak! *(Olvas, kis diák módjára betűz, rosszul hangsúlyoz, de tagadhatatlan erős érzéssel: Kihangzik belőle minden: Kétségbeesés, fájdalom, düh, gyűlölet és boszuvágy.)*

Statáriumnál is rosszabb
Vértörvénytörők van nálunk,
Ítéletet itt nem hoznak,
Mégis biztos halálunk.
Az embert lassan gyötrik el,
Megkinozzák keményen;
Tömérdék sóhaj hangzik fel
Borzalmas tanuképen.

Baumert *(elragadtatva, kaczagva-sirva kitör):* Megkinozzák keményen! Aki ezt írta, anyjuk, igazat szól... Te is bizonyíthatod, ugy-e?... No né... Tömérdék sóhaj... Mi, hogy is van?... hangzik föl?...

Jäger: Borzalmas tanuképen.

Baumert: Igaz! Tudod, hogy mennyit sóhajtunk napról-napra, akár állunk, akár ülünk...

Jäger (*tovább olvas, a nők könyeiket törlik*):

A Dreisziger bösz hóhér csak,
Szolgái a pribékek,
Akik csak arra gondolnak,
Mikép nyuzzák a népet!
Oh ti gonosz ördögi faj!

Baumert (*toppant*): Igen, igaz, pokoli faj!

Jäger (*olvas*):

Létünk romboló férgé!
Tőletek jön mindannyi baj!
Bösz átkunk sujtson érte!

Ansortge: Na, igen! Már bizony elég átkozott faj!

Baumert (*öklével fenyeget*): Létünk romboló férgé!... hahaha!

Jäger (*olvas*):

Ne sirjatok, ne kérjete,
Mert hisz minden hiába!
Ha nem tetszik, eredj tovább
És várj az éhhalálra.

Baumert: Hogy van ott? Minden hiába!... Minden szó, de minden szó olyan igaz, mintha a bibliából való volna... Ne sirjatok, ne kérjete...

Ansortge: Az ám, persze, persze, minden hiába!

Jäger:

A nép szegény, hisz rongy a bér
És sorsa inség, átok!
Nincs ennie falat kenyér
És még sem sajnáljátok?!
Sajnálni? Oh a kannibál
Ilyet nem tesz; nem dőre;
Hisz az, amire tör és vár:
A szegény inge, bőre!

Baumert (*őrlöngve*): Inge, bőre! Itt vagyok én, Baumert Róbert, kaschbachi takácsmester, ki állhat elém és mondhatja... Becsületes ember voltam egész életemben s mi hasznom volt belőle?... Az embert lassan gyötrik el!... (*Kinyújtja karját.*) Ide nyuljatok, bőr és csont! Oh, ti gonosz... pokoli faj!

Ansortge (*zugba dobja a kosarat és egész testében reszketve dadogja*): Ennek meg kell változnia, mondom, most, azonnal! Nem tűrjük, akármi történik is!

Vége a második felvonásnak.

HARMADIK FELVONÁS.

Söntés a peterswaldau-i korcsmában; tágas helyiség, melynek gerendás padmalyát középső fapillér támogatja és e körül asztal van elhelyezve. Jobbra a pillértől van a háttérbeli ajtó. Kilátni rajta a nagy udvarra, a hol a hordók és építési szerszámok hevernek. A szobában jobbra a sarki ajtótól látható a söntés; ember magasságu választófal, fából, fiókokkal, korcsmai holmikkal, mögötte faliszekrény pálinkás palaczkokkal; a választófal és a faliszekrény között kis hely, a korcsmáros számára, a söntés előtt tarka abroszsal diszitett asztal. Csinos lámpa függ fölötte; több nádszék. Közélemben a jobb oldalon: „Bor-terem” feliratu ajtó a honorációrok szobájába vezet. Még tovább jobbra, álló óra ketyeg, a belépő ajtótól balra a háttérben asztal áll palaczkokkal és poharakkal és távolabb a zugban nagy kőkemencze. A baloldali falnak három apró ablaka van, alatta pad terjed el, mely előtt egy-egy faasztal, a keskeny oldallal a fal felé. Az asztalok hosszában támlás padok, a belső keskeny oldalon egyes faszékek. A szoba kékre van mázolva; plakátok, tarka képek, olajnyomatok, közöttük IV. Frigyes Vilmos arczképe.

Welzel kedélyes óriás, 50 évnél idősebb; a söntés asztal mögött sörös poharat tölt meg a hordóból.

Welzelné a kályhánál vasal. Jól megtermett, tisztán öltözött nő; nincs még 35 éves.

Anna 17 éves, csinos teremtes, pompás, vörösseszőke hajjal, csinosan öltözve, a terített asztal mögött horgol. Pillanatra feltekint, mert a távolból gyermekek temetési éneke hallatszik.

Wiegand asztalos is az asztalnál ül, munkásruhát visel; előtte pohár bajor sör. Olyan ember, a kin meglátszik, hogy tudja mi kell ahhoz, hogy az ember e világon czélt érjen. Kell ravaszság, gyorsaság, kiméletlen előre törés.

Utazó a pillér-asztalnál buzgón rágja a német bifsztiket. Közép termetű, jól táplált, jókedvű, tréfás, élénk, szemtelen. Modern ruha; holmija, bőrend, mintaláda, esernyő, felöltő és takaró, mellette fekszenek a székeken.

Welzel (*sört visz oda az utazónak*): Az ördög szabadult ma el Petersvaldauban?!

Wiegand (*trombitásszerű hangon*): No, mert Dreiszigeréknél szállítási nap van.

Welzelné: Ilyen élénkség mégsem szokott lenni.

Wiegand: Talán azért van, mert kétszáz új takácsról van szó, azokat is fel akarja fogadni.

Welzelné (*vasal*): Alighanem azért! Ha kétszáz kell, hát hatszáz jön. Van elég a fajtájából.

Wiegand: Oh Jézusom, Jézusom, van elég; és ha rosszul foly is soruk, nem hálnak ki! Több gyermeket hoznak a világra, mint a mennyi kéne. (*A gyászdal erősebben hangzik.*) Aztán meg temetnek. Meghalt a Nentwich takács.

Welzel: Elég sokáig huzta; hiszen már esztendeje úgy járt-kelt, mint a kisértet.

Wiegand: Elhiheted, Welzel, hogy olyan kicsi, vaczak koporsó, olyan rémitően apró, picziny koporsó. Még olyant nem enyveztem soha! Olyan hullácska, hogy kilenczven fontot sem nyomott...

Utazó (*rágva*): Ezt nem értem... akárhol pillant az ember az ujságokba, hát rémes históriákat olvas a takácsok inségéről, és azt hihetné az ember, hogy: itt már mindenki háromnegyedrészt éhenhalt. És ha aztán temetést látni?! Épen a falun jöttem keresztül, trombitások, rektor, iskolás gyermekek, Uristen, mintha a khinai császárt temetnék. No, ha az ilyesmit ki tudják

fizetni.... *(Iszik. Miután letette a poharat, hirtelen frivol könnyedséggel):* Igaz-e, kisasszony? Hát nincs igazam?

Anna *(zavartan mosolyog és tovább himez.)*

Utazó: Biztos, hogy papucs a papának, mi?

Welzel: Oh, én nem huzom az olyan himzett jószágot a lábamra!

Utazó: Na, hallja! A fél vagyonomat odaadnám, ha az a papucs nékem készülne!

Welzel: Az ilyenekhez nincs neki, tetszik tudni, érzéke.

Wiegand *(miután többször köhécselt, izgett-mozgott a széken és beszélni próbál):* Az ur csodálkozva beszélt a temetésről. Ifjasszony mondja, ugy-e, hogy csak kis temetés?

Utazó: Kicsi?! No már nézze meg az ember... Pedig rengeteg sok pénzbe kerülhet! Honnan veszik az emberek a tenger pénzt?!

Wiegand: Bocsásson meg, jó uram, de már ilyen a szegény nép esztelensége. Megkövetem, olyan tulzott képzelődés van arról, hogy micsoda tisztelettel meg tisztességgel tartoznak a boldogult halottak iránt. Különösen, ha a szülők halnak meg, már csak ilyen a babona, akkor a legközelebbi rokonok és örökösök összekapargatják az utolsó fillért, és a mit a gyermekek nem győznek, azt szépen kölcsön kérik a paraszttól. Így aztán fülig adósodnak. Még a tiszteletes lelkész ur is eladósodik, meg a sekrestyés, meg mindenki! Hát még az enni-inni való és más egyéb. Hiszen szép a gyermeki szeretet, de nem úgy, hogy a gyászolókat egész életükön keresztül nyomják az elvállalt kötelezettségek!

Utazó: Engedjen meg, a papnak ezt meg kellene szüntetnie!

Wiegand: Rossz néven ne tessék venni, jó uram, már csak a mondó vagyok, hogy minden községnek megvan az egyházi temploma, és ki kell tartania a tiszteletes papját. Az ilyen nagy temetési ünnepélyből a magas papságnak szép kis jövedelme van. Minél számosabb az ilyen elföldelés, annál nagyobb mértékben jut az offertorium. A ki ismeri az itteni munkásviszonyokat, hát állithatja, megkövetem, hogy a pap urak csak kelletlenül türik a csendes temetéseket.

Hornig *(jön; apró, o-lábú aggastyán; rongyszedő):* Adjon isten! Kérek egy pohár sört! Na, ifjasszony, van valami rongy? Nix? Anna kisasszony! Remek szalag a kontyba, az ingecskébe, hajtű, horgolótű? Adok mindent, csakis pár rongyért! *(Megváltozott hangon.)* A rongyból csinálnak szépséges fehér papirost, aztán írhat rá a kedvesének nagyszerű levélkét!

Anna: Oh, köszönöm szépen, nem kell nekem szerető!

Welzelné *(vasat vált):* Ilyen ez a leány! nem akar férjhez menni!

Utazó *(felugrik, látszólag örömdetesen meglepetve a terített asztalhoz siet és kezét nyújtja Anna felé):* Ez aztán okos dolog, kisasszony! Ugy tesz mint én! Helyes! Adjon csak pacsit, no! Mi ketten hajdonok maradunk!

Anna *(elpirul, kezét nyújt):* Hiszen maga már házas ember...

Utazó: Isten ments, csak úgy tréfából. Azt hiszi, mert gyűrűt viselek? Csak azért huztam az ujjamra, hogy csábító szépségemet megmentsem a tisztességtelen merényletektől. Magától azonban nem félek! *(Zsebre teszi a gyűrűt.)* Mondja csak, komolyan, kisasszony, hát soha, soha sem akar férjhez menni?

Anna *(fejét csóválja):* Nem én...

Welzelné: Leány marad ez, vagy pedig valami nagy szerencséje akad...

Utazó: Miért ne! Egy gazdag sziléziai mágnás elvette az anyja szobalányát. És a gazdag Dreiszigler gyáros is korcsmáros lányát vette el. Félig sem oly szép, mint a kisasszony, és most ekipázsban kocsizik livrés inasokkal... Miért ne?... *(Feláll, nyujtózkodva jár és csámpásan.)* Kérek egy csésze feketét!

Ansorge és Baumert *(csomaggal jönnek; csendesen, alázatosan Hornig mellé ülnek a legelső asztalhoz jobbra.)*

Welzel: Hozott Isten! Anzorge apó, hát téged is lehet látni?

Hornig: Ki mert mászni abbul a füstös fészkéből?

Ansorge *(esetlenül, látható zavarral):* Hát mégis vittem én is egy kis fonalat, la...

Baumert: Tíz ezüstgrisliért akar dolgozni...

Ansorge: Nem vállaltam volna el ennyiért, de a kosárfonás ideje lejárt...

Wiegand: Mindig jobb a semminél. Hiszen csak azért teszi, hogy legyen foglalkozástok. Nagyon jól ismerem a Dreiszigert. Nyolcz napja dolgoztam egy duplaablakon, hát beszélgettünk róla... Csak irgalomból teszi...

Ansorge: No né, no né!...

Welzel *(pálinkát tesz eléjük):* Tessék... Mondd csak, Ansorge, mióta nem borotválkoztál?... *(Az utazóra mutatva.)* Az az ur szeretné tudni!

Utazó *(átkiált):* Ej, vendéglős ur, ezt nem mondtam! A takácsmester ur csak feltűnt nekem, mert olyan tisztas a megjelenése. Ilyen alakokat nem lehet ám sűrűn látni!

Ansorge *(zavartan vakarja fejét):* No igen... igen... no né...

Utazó: Az ilyen erős emberek, tetszik tudni, a természet ilyen fiai, manapság nagyon ritkák. Minket már nagyon nyaldos a kultúra... Én meg örülök az ilyen ősz-eredeti alakoknak. Bozontos szemöldök, vad szakáll...

Hornig *(az utazóhoz):* Kérem szépen. Az ilyen embernek nincs ám borbélyra való pénze, azután meg borotvát még ugysem tudna szerezni. Ha nő, hát nő! A külsőre bizony nem sokat költhetnek...

Utazó: De kérem, kérem, kérem, hiszen én... *(A korcsmároshoz halkan.)* Lehet annak a szőremlernek pohár sört felajánlani?

Welzel: Dehogyan lehet! Nem fogadja el!

Utazó: Hát nem, no! Megengedi kisasszony? *(A terített asztalhoz ül.)* Biztosíthatom, hogy a mióta beléptem, feltűnik nekem az ön haja, ez a halvány fény, ez a lágyság, ez a tömeg... *(Elragadtatva csókolja a maga ujjai hegyét.)* És ez a szín! Akár csak az érett buza! Ha ezzel a hajjal Berlinbe jönne, furorét csinálna, Parol donőr, ezzel a hajjal a királyi udvarhoz mehetne! *(Hátratámaszkodva nézi.)* Remek. Egyszerűen remek!

Wiegand: El is keresztelték érte szépen.

Utazó: Ugyan mire?

Anna *(magában nevet):* Ugyan ne hallgasson reá!

Hornig: Róka kisasszonynak, hehehe!

Welzel: Hallgassatok el, no! Ne csavarjátok el egészen a leány esztét. Már ugyis elég bolondság motoszkál a fejében. Ma beéri gróffal, holnap már herczeg kell neki!

Welzelné: Csak ne rontsd el a leányunkat, öreg! Nem baj az, ha az ember előbbre akar jutni. Persze nem gondolkozik mindenki úgy, mint te. Nem is lenne jó! Akkor senkisé is emelkednék és mindenki a maga szegény sorsában maradna. Ha a Dreisziger nagyapja is úgy gondolkodott volna, akkor egész életében szegény takács maradt volna. Most pedig olyan gazdag, hogy maga sem tudja, mennyi a pénze. Az öreg Tromtra is csak szegény takács volt, most pedig tizenkét birtoka és még nemes ember is lett belőle!

Wiegand: Igaz, a mi igaz, Welzel! A feleséged jól beszél. Magam is aláírom. Ha én is úgy gondolkodtam volna, mint te mondod, hol lenne most az én hét legényem!

Hornig: Na, érted a módját, az irigyed sem tagadhatja. Ha a takács még jár a maga lábán, már te el is készítetted a koporsóját.

Wiegand: Hja, a ki boldogulni akar, annak szemesnek kell ám lennie!

Hornig: Bizony! Az orvosnál is jobban tudod, mikor jön a kaszás a takácsért!

Wiegand (*már csak alig mosolyog; egyszerre dühösen*): Te meg jobban tudod, mint a rendőrség, hogy hol laknak a csenő takácsok, a kik félrecsennnek egy-egy orsócskát. Rongyért jössz, aztán lent viszesz magaddal, ha úgy kerül sorja!

Hornig (*mérgesen*): Neked meg a temetőn virul a búzád! Minél többen mennek nyugvóra a gyaluforgácson, annál jobb neked. Ha látod a sok gyermeksírt, a hasadra dobolsz, és azt mondod: Jó év volt az idei; az apróság megint hulladozott, mint a cserebogár a fákról. E héten megint ihatok egy nagyot!

Wiegand: Hanem azért még nem vagyok orgazda!

Hornig: Legfeljebb valami gazdag tafotagyárosnak csinálsz dupla számlát, vagy a Dreisziger-féle építkezésből hozol néhány deszkát, ha a hold épen nem világít!

Wiegand (*háta fordít*): Beszélj, a kivel akarsz, de velem nem! (*Hirtelen.*) Hazug rongyász!

Hornig (*dühösen átkiált*): Halál-tislér!

Wiegand (*a többiekhez*): Megbabonázza az állatokat!

Hornig: No hát akkor vigyázz, azt mondom, mert csak egy kis jelecskét csinállok... (*Wiegand elsápad.*)

Welzelné (*kinn volt és most hozza az utazó feketéjét*): Ne vigyem inkább a másik szobába?

Utazó: Oh, dehogy, hová gondol?! (*Epedő tekintettel Annára.*) Itt akarok ülni, a mig meghalok!

Fiatal erdész és egy paraszt (*utóbbi ostorral. Ketten*): Jó delet! (*A söntés-asztalnál megállnak.*)

Paraszt: Két fahéjast szeretnénk!

Welzel: Hozott az Isten! (*Tölti a pálinkát. Ketten kocczintanak, isznak és az asztalra teszik a poharakat.*)

Utazó: Na, erdész ur, hosszú utja volt?

Erdész: Meglehetősen. Steinzeiffersdorfból jövök.

(*Első, második és harmadik vén takács jönnek, Ansorgéhez, Baumerthez és Hornighoz ülnek.*)

Utazó: Engedelmet, a Hochheim gróf erdésze?

Erdész: Nem, a Keil grófé vagyok.

Utazó: Igen, igen, azt akartam mondani én is. Annyi itt a gróf, báró, nemes! Alig tudja az ember eszében tartani. Minek az a balta, erdész ur?

Erdész: Elvettem a fatolvajoktól.

Baumert: Bizony az uraság nagyon vigyáz még egy pár száraz gallyra is.

Utazó: Hát engedjen meg, nem is járja, hogy akárki és mindenki...

Baumert: Megkövetem, itt is úgy van, mint mindenütt az apró meg a nagy tolvajokkal. Van itt, a ki nagyban üzi a fakereskedést lopott fával. Ha azonban valamely szegény takács...

Első agg takács (félbeszakítja): Nem szabad elvinni csak egy gallyacskát is, az uraság azonban annál keményebben huz meg minket és szépen, elegányosan lenyuzza a bőrünket! Védpénzt, fonópénzt fizetni, robotolni, ingyen futkosni, akár akarunk, akár nem...

Ansorge: Biz úgy van! A mit a gyáros még meghagy, azt a nemesek veszik ki a zsebükből.

Második agg takács (a szomszéd asztalhoz ült): Már mondtam én is a kegyelmes urnak, hogy már megbocsát a gróf ur, hát mégis csak lehetetlen ennyit robotolni. Nem győzöm. Hogyhát miért? Már megbocsát, de a víz mindent tönkre tett, a kis földemet elárasztotta. Éjjel-nappal kell dolgoznom, ha élni akarok... Mily égi háboru volt!... Emberek, emberek, ott álltam és a kezemet tördeltem. Az a szép föld, úgy lesodorta a hegyről, hogy no! És a szép, drága vetőmag... Jézusom, befordítottam a felhőkbe, és nyolcz napig sirtam, hogy majd belevakultam... Aztán nyolczvan kocsi földdel kellett felkinlódni a hegyre!

Paraszt (durván): Irtózatosan nyöszörögnek kendtek. A mit az ég kűd, abba bele kell nyugodnunk. És ha nem folyik jól a soruk, hát ki más lenne az oka, ha nem önmaguk? Mikor jól folyt az üzlet, mit csináltak? Ittak, játszottak! Ha akkor takarékoskodtatok volna, most volna egy kis tőkéték és nem kéne fonalat meg fát lopni!

Fiatl takács (néhány társával az udvaron; beszél): Paraszt, paraszt marad, ha kilencz óráig alszik is!

Első agg takács: Ugy van a dolog, hogy paraszt és nemes egy huron pendülnek. Ha a takács lakást akar, azt mondja a paraszt; adok kis odút lakásra, fizetsz lakbért, segítsz betakarítani a szénámat, a gabonámat, ha nem akarsz, láss hozzá, hogyan boldogulsz! Aztán ha a takács másikhöz megy, az is csak úgy beszél!

Baumert (dühösen): A szegény embert az ág is huzza!

Paraszt (felháborodva): Mit? Hát mire lehet használni az ilyen éhenkórász söpredéket? Tudtok-e ekét nyomni a szántóföldbe? Tudtok-e barázdát vonni, vagy kévét emelni a kocsira? Semmirevalók vagytok, lustálkodtok és asszonynéppel mulattok! Komisz mihasznák! Ez kéne csak! *(Fizetett; el, az erdész nevetve követi, Welzel, Wiegand, Welzelné fenhargon kaczagnak, az utazó magában. Mikor a kaczagás elhangzik, némaság.)*

Hornig: Az ilyen paraszt valóságos bivaly!... Pedig milyen nyomor van a faluban! Juj! Négyen-öten fekszenek egy szalmazsákon!

Utazó (rendreutasító hangon): Engedjen meg, jó ember, a nyomorról nagyon elágazók a vélemények! Ha olvasni tudna...

Hornig: Oh, tudok én olvasni, akár csak az ur! Oh, csak én tudom. Eleget jártam az emberek közt. Ha az ember negyven évig hordta a pakkját, hát akkor tapasztal valamit. Hogy jártak Fullerék? A gyerekek a szomszédék libáival kapargáltak a szemétben. Ugy haltak meg az emberek, meztelenül, az udvaron. Bűdös rongyot ettek nyomoruságukban. A nép éhen halt százával meg százával!

Utazó: Ha olvasni tudna, tudhatná, hogy a kormány szorgosan tanulmányoztatta...

Hornig: Ismerjük már az ilyet! Az olyan kormánybeli ur csak beállít, aztán mindent jobban tud, mintha látta volna. Egy kicsit járkál a faluban, a hol a patak folyik és a hol a legszebb házak vannak. A szép, fényes cipőt nem akarja bepiszkitani. Aztán azt gondolja, mindenütt olyan rendben van minden, felszáll a hintájára és azzal hazautazik. Aztán ír Berlinbe, hogy nincs is semmiféle baj! De ha kis türelme lett volna és felment volna odáig, a hol a patak a falút éri, és átment volna a patakon a tulsó oldalra, vagy oda oldalvást, a hol az apró kunyhók állnak, azok a fecskefészkek, a mik néha oly feketék és dülékenyek, hogy a gyufáért is kár volna, a melylyel fel kellene gyujtani, akkor majd mást látott volna és mást írhatott volna Berlinbe! Hozzám jöjjenek a kormánybeli urak, a kik nem akarták elhinni, hogy itt nyomor van! Majd mutattam volna nekik valamit. Majd kimeresztették volna a szemüket a sok inségtanyán!

(Kinn a takácsdalt éneklik.)

Welzel *(figyelve)*: Már megint fujják azt a pokoli nótát!

Wiegand: Fejetetejére állítják az egész falut!

Welzelné: Mintha csak valami volna a levegőben!

(Jäger és Bäcker karonfogva fiatal takácslegények élén zajongva jönnek az udvarra és onnan a söntésszobába.)

Jäger: Század, állj! Pihenj!

(A legények a különféle asztalokhoz ülnek és beszédbe ereszkednek a már ott ülőkkel.)

Hornig *(Bäckerhez kiált)*: Mondd csak no, mi baj, hogy csapatosan jártok?

Bäcker *(Jägerhez jelentősségesen)*: Talán majd lesz valami baj. Igaz-e, Móricz?!

Hornig: No csaknem? Ne bolondozzatok, hé!

Bäcker: Már vér is folyt! Akarjátok látni?

(Feltüri inge ujját és a meztelen felső karon ojtási helyeket mutat. Más fiatal takácsok is megteszik): Schmidt kilurgusnál voltunk, hogy beojtson!

Hornig: Hát azért kószáltok az utcákon?

Jäger *(dölyfösen)*: Hé, Welzel, két itczével! Fizetem! Azt hiszed tán, nincs penyázom? No persze! Ha akarnék, ihatnánk pálinkát, de még fekete kávé is holnap reggelig, csak úgy, mint valami vigécz! *(A fiatal takácsok nevetnek.)*

Utazó *(komikus ámulattal)*: Nekem szól vagy hozzám szól? *(Welzelék, az asztalos és az utazó nevetnek.)*

Jäger: Mindig ahhoz, a ki kérdi.

Utazó: Engedjen meg, fiatal ember, a maga üzlete nyilván virulóban van?

Jäger: Nem panaszkodhatom. Ruházkodási cikkekben utazom. A gyárosokkal összejátszom, minél többet éheznek a takácsok, annál jobban eszem. Minél nagyobb az inség, antul jobb a kenyérem!

Bäcker: Ezt jól csináltad, Móricz! Isten éltesen!

Welzel *(pálinkát hozott, visszament a söntésszobához, lassan megfordul és flegmával a takácsokhoz fordul. Nyugalommal és nyomatékosan)*: Hagyjátok békén azt az urat! Nem bántott titeket!

Fiatal takácsok: Hiszen nem bántjuk! *(Welzelné beszélt az utazóval. Elviszi a kávé a honoráczior-szobába. Az utazó a takácsok kaczagása közepette követi.)*

Fiatal takácsok:

A Dreisziger bösz hóhér csak,
Szolgái a pribékek!..

Welzel: Pszt! Pszszsz! Ezt a nótát fujjátok, a hol akarjátok, de az én házamban nem türom!

Első agg takács: Igaza van! Hagyjatok fel a nótázással!

Bäcker *(kiabál):* De a Dreisziger háza előtt még egyszer el kell vonulni! Az csak hadd hallja meg még egyszer a nótánkat!

Wiegand: Csak vigyázzatok, hogy baj ne legyen! *(Kaczagás. Ohó-kiáltások.)*

Öreg Wittig *(őszhaju kovács, sipka nélkül, köténnyel fapapucsban, kormosan, mint a ki a műhelyből jön, belépett; a söntés asztalnál vár egy pohár pálinkára):* Hadd komédiázzanak egy kicsit. Az ugató kutya nem harap!

Öreg takácsok: Wittig! Wittig!

Wittig: Itt van la! Hát mi lesz?

Öreg takácsok: Itt a Wittig!
Wittig! Wittig!
Gyere ide, no! Ülj ide!
Jöjj hozzánk, Wittig!

Wittig: Van eszembe! Nem ülök én közétek!

Jäger: Gyere no, igyál velünk!

Wittig: Tartsd meg a pálinkádat! Ha inni akarok magam fizetem! *(Pálinkás poharával Baumerthez és Ansorgéhez ül. Utóbbinak hasán kopogtat.)* Na, mit esznek a takácsok? Savanyu káposztát féreghussal?

Baumert *(magánkivül):* Ej, idején van, hogy ne érék be vele!

Wittig *(szinlelt ámulattal ostobán nézi Baumertet):* Na na na... Heini, Heini, hát te vagy? *(Nagyot kaczag.)* Emberek, emberek, halálra kaczagom magamat! Az öreg Baumert felcsap rebellisnek! Szépen vagyunk! Már a szabók is kezdik? Aztán következnek az egerek meg a patkányok! Jóságos ég, csinos táncz lesz! *(Csakugy rázkódik a nevetéstől.)*

Baumert: Lásd, lásd, most is a régi vagyok. Most is azt mondom, hogy jobb lenne, ha jóban sikerülne...

Wittig: Ördögöt megy majd, jóban! Mikor sikerült az ilyesmi, jóban? Tán Franciaországban sikerült jóban? Talán Robespier a gazdagokat czirógatta? Csak azt mondta: mars, mars előre! Csak fel, fel a gillotinra. Ugy kell annak lennie, na! A sült liba nem röpül ám az ember szájába!

Baumert: Csak félig-meddig is meg tudnék élni valahogyan!...

Első agg takács: Eddig ér már nekünk a viz, la, Wittig!

Második agg takács: Az ember már nem is megy haza szivesen. Akár dolgozik az ember, akár leheverész, bizony csak koplal.

Első agg takács: Odahaza egészen beleőrül az ember!

Ansorge: Nekem már mindegy, akár így, akár úgy!

Öreg takácsok (*növekedő izgatottsággal*):

Sehol sincs nyugta az embernek!

Nincs is kedve senkinek a munkára!

Steinkunzendorfban ott ül valaki anyaszüz meztelen és egész nap mosdik a patakban.

Megbomlott!

Harmadik agg takács (*feláll, mintha szellem üzné; fenyegetően emeli fel a kezét*): Végítélet van a levegőben! Ne tartsatok a gazdagokkal és az előkelőkkel! Végítélet van a levegőben! Az ur Zebaot... (*Némelyek nevetnek. Visszanyomják helyére.*)

Welzel: Ez is egyetlen pohárkától már oda van!

Harmadik agg takács (*megint felugrik*): Hah! Nem hisznek az istenben, a pokolban, az égben! Gunyolják a vallást...

Első agg takács: Hagyd el, öreg, hagyd...

Bäcker: Hadd imádkozzék! Tanulhat belőle akárhány!

Sok hang (*viharosan*): Hadd beszéljen! Hagyjátok!

Harmadik agg takács (*felemelt hangon*): A pokol feltátja a mérhetetlen torkát, nincs annak hossza, széle, és belésodortatnak mindazok, a kik a szegények ügyét elnyomják és erőszakot követnek el a nyomorultak jusán! Az ur beszél belőlem! (*Zaj. - Hirtelen diákszerű hangon*):

És mégsem járja, mondom én,

Hogy így sinlődjék a szegény.

A vászonszövő nyomora...

Bäcker: Hiszen mi parketszővők vagyunk!

Hornig: A vászonszövők még komiszabbul vannak! Azok is sápadtan, mint a kisértetek sompolyognak a hegyeken. Nektek legalább van még bátorságtok felmukkanni!

Wittig: Tán azt gondolod, tul vagyunk a legrosszabbon? Azt a kevés erélyt, a mi még bennünk van, majd kiűzik a gyárosok a testünkből!

Bäcker: Hiszen azt mondta, hogy a takácsok még egy darab faggyúért is fognak dolgozni! (*Zaj.*)

Takácsok: Ki mondta azt?

Bäcker: Dreisziger mondta a takácsokról!

Fiatal takács: Azt a dögöt fel kéne fordítani!

Jäger: Hallgass rám, Wittig. Mindig annyit beszéltél a francia forradalomról. Teli torokkal kajabáltál róla. Már pedig mihamarább jöhetne alkalom, hogy valaki megmutathatná, hogy milyen szőri-bőri ember? Nagyszáju legény-e, vagy becsületes?...

Wittig (*felriad haragosan*): Még egy szót ficzkó és... Hallottál te már golyókat sivitani? Álltál-e előrsön ellenség földjén?...

Jäger: No ne gonoszkodjál! Bajtársak vagyunk! Nem gondoltam rosszat!

Wittig: Ördögnek kell a bajtársságod! Te pöffeszkedő ficzkó!

Kutsche zsandár (*jön.*)

Több hang: Pszt! Pszt! Csendőr! *(aránytalanul hosszasan pisszegnek, míg a csend egészen helyre áll.)*

Kutsche *(mély csend közepette elfoglalja helyét a középpillérnél):* Kis rozspálinkát kérnék! *(Ismét teljes csend.)*

Wittig: No, Kutsche, rendet kék csinálni, mit?

Kutsche *(nem hallgat rá):* Jó nap' Wiegand mester!

Wiegand *(még mindig a söntés asztalnál):* Köszönöm, Kutsche!

Kutsche: Milyen az üzlet?

Wiegand: Köszönöm a kérdést.

Bäcker: A rendőrkapitány fél, hogy elronthatnék a gyomrunkat a sok bértől, a mit kapunk! *(Nevetnek.)*

Jäger *(hátraszól Welzelhez):* Ugye, Welzel mi mindnyájan sertéssülttel, gombóczzal, meg töltött káposztával élünk? Ezután majd slampányit iszunk! *(Kaczagás.)*

Welzel: Nagyon jó kedvetek van!

Kutsche: Ha néktek slampányitok meg sültetek volna, akkor sem volnátok megelégedve. Nekem sincs slampányim, mégis megélek!

Bäcker *(Kutsche orrára czéloz):* Pálinkával meg sörrel öntözi az uborkáját, attól érik!

Wittig: Hja, az ilyen zsandárnak nehéz az élete. Majd éhező koldus fiut kell hüvösre tennie, csinos takácsleányt kell csábitgatnia, aztán meg le kell innia magát a sárga földig és el kell vernie a feleségét, hogy rémülten fusson a szomszédokhoz. Meg a lovon is kell gunnyasztania, meg a párnák közt kell ténferegnie. Ez mind nem könnyű mesterség!

Kutsche: No csak fecsegj! Hurokra kerülsz még idejében. Tudjuk, hogy milyen szerzet vagy! Lázító csőrödöt ismeri már a tartományi tanács is! Én ismerek valakit, a ki asszonyt, gyermeket a szegények házába üldöz, maga pedig a börtönbe kerül, mert iszik, korcsmázik és lázit, a míg eléri az elrettentő végzet!

Wittig *(keserűen nevet):* Ki is tudná, mi lesz?! Igazad lehet! *(Hirtelen haraggal.)* De ha annyira jutunk, majd tudni fogom, hogy kinek köszönhetem, ki árult el a gyárosnál, az uraságnál, rágalmazott, gyalázott, hogy már hozzá sem nyulok a munkához! Tudni fogom, ki uszítja ellenem a parasztokat, meg a molnárokat, hogy egész héten nem akadt patkolni való lovam, és nem hoznak kereket megvasalásra. Egyszer lehúztam azt a gyalázatos dögöt a lóról, a miért egy ostoba gyereket néhány éretlen körtvélyért a bikacsökkel dögönyözt. És az'szondom neked, ha börtönbe keritsz, hát ird meg a testámentomodat. Ha csak messziről is hallok valamit, fogom, a mi kezem ügyébe esik, patkót, kalapácsot, kerékküllöt vagy vizes bödönyt, felkereslek, és ha az ágy alá bujtál is, kiragadlak és betöröm a fejedet, oly igazán, mint a hogy Wittig a nevem! *(Felugrott, hogy Kutschénak menjen.)*

Ifju és öreg takácsok *(visszatartják):* Wittig, Wittig, légy eszeden!

Kutsche *(önkéntelenül felállt; sápadt; beszélés közben retirál. Minél közelebb van az ajtóhoz, annál bátrabban beszél. Az utolsó szavakat már a küszöbön mondja. Aztán hirtelen eltűnik.)* Mit akarsz velem? Veled semmi dolgom. Egy helybéli takácsoskal kell beszélnem. Neked nem vétettem. Semmi közöm hozzád. Nektek takácsoknak pedig azt kell mondanom, hogy azt üzeni a rendőrkapitány, hogy nem szabad énekelni, megtiltja a Dreisziger-dalt, a mint neveztetek. Ha a nótázás az utcán meg nem szűnik, lesz rá gondja, hogy a fogházban nyugalmasabban lehessetek. Ott aztán kenyér és víz mellett dalolhattok, a míg úgy tartja kedvetek. *(El.)*

Wittig (*utána kiált*): Nem tilt meg nekünk semmit, még akkor sem, ha úgy orditunk is, hogy az ablakok is beléreszketnek, és ha Reichenbachig is elhallatszik, meg ha úgy énekelünk is, hogy minden gyáros feje fölött összedül a háza és a kapitánynak a sisakja is táncznak indul a fején! Semmi köze hozzá!

Bäcker (*időközben felállt és megadta a jelt az énekekre és aztán egyszerre kezdik. Ének*):

Statáriumnál is rosszabb
Vértörvényszék van nálunk;
Ítéletet itt nem hoznak,
Mégis biztos halálunk.

(*A vendéglős el akarja őket hallgattatni, de nem sikerül, Wiegand befogja fülét és elfut. A takácsok felkelnek és énekelve követik Wittiget, Bäckert stb., a kik mindnyájukat jelekkel szólítják*):

Az embert lassan gyötrik el,
Megkinozzák keményen,
Tömérdék sóhaj hangzik fel,
Borzalmas tanuképen!²

(*A takácsok nagy része a következő szakaszt már az utcán énekli; néhány suhancz a szobában énekel fizetés közben. A szakasz végén a szoba üres; csak Welzel, neje, leánya, Hornig és Baumert maradnak.*)

Oh ti gonosz ördögi faj,
Létünk romboló férge,
Töletek jön minden baj,
Bösz átkunk sujtson érte!

Welzel (*közönyösen rakosgatja össze a poharakat*): No ezek ma ugyancsak nekivadultak!

Baumert (*elmenőben.*)

Hornig: Mondd csak, Baumert mi készül?

Baumert: Dreiszigerékhez mennek, bérfelemelést akarnak követelni!

Welzel: És te is részt vennél az ilyen örültségekben?

Baumert: Lásd, Welzel, én már nem sokat számítok. A fiatalja néha bírja, az öreginek meg muszáj! (*Kissé zavartan el.*)

Hornig (*feláll*): Nem csodálnám, ha itt egyszer valami nagy baj támadna!

Welzel: Még ezek a vén gebék is elvesztik az eszüket.

Hornig: Minden embernek megvan a maga vágyakozása!

Vége a harmadik felvonásnak.

² Krecsányi Ignác rendezése szerint a függöny itt legördül.

NEGYEDIK FELVONÁS.

Peterswaldau. Dreissiger parketgyáros szobája. Századunk első felének fagyos izlésével fényesen berendezett helyiség. Tetőzet, kályha, ajtók fehérek, a tapéták függélyesen vonalzottak, apró virágok, hideg ólomszürke színben. Pirosan bevont párnás butor mahagonifából, dúsan diszitve és faragva; szekrények és székek ugyanoly anyagból és következésképp szétosztók: Jobbra, két ablak között, melyeket meggyszínű damaszt-függöny borít, áll az íróasztal, szekrény, melynek előfala lehajtható; vele szemben a pamlag, melynek közelében vaspénztár; a pamlag előtt asztal, székek; háttérben szekrény, aranykeretű képek a falakon. A pamlag fölött tükör erősen aranyozott rokkoko-kerettel. Egyszerű ajtó balra a folyosóra visz, nyitott szárnyajtó a háttérben a hasonló kedélytelen fénynyel tulterhelt terembe. A teremben vannak: **Dreissigerné**, **Kittelhaus**, **Kittelhausné**, a kik képeket néznek; **Kittelhaus** lelkész, beszélgetve **Weinhold** nevelővel, jönnek.

Kittelhaus (*apró, barátságos emberke, kedélyesen csevegve és szivarozva a szintén szivarozó nevelővel a szobába jön; körülnéz, és minthogy senkit sem lát elcsodálkozva csóválja fejét*): Épen nincs mit rajta csodálkozni papjelölt uram. Ön fiatal. Az ön korában mindnyájan, nem mondom, ugyanolyan, de hasonló nézeteket tápláltunk. Hiszen szép is az a fiatalság, szépek a magasztos ideálok, tanító uram. Sajnos, csak eltűnők, eltűnők, mint az áprilisi verőfény. Ha az ember harmincz éven át évenként ötvenkétszer - ünnepeket nem számítva - a szószékről elmondta az embereknek a mondókáját, hát bizony nyugodtabb, csendesebb lesz. Majd gondoljon rám, tanító uram, ha ön is annyira lesz.

Weinhold (*tizenkilencz éves, sápadt, vézna, nyurga, egyszerűen fésült, hosszú szőke hajjal. Nagyon nyugtalan, ideges mozdulatai vannak.*) Már engedjen meg, tiszteletes uram... Mégis csak nagyon különbözők a természetek!

Kittelhaus: Kedves tanító ur, ön lehet nagyon nyugtalan szellemü... (*gáncsoló hangon*) és az is... Akármilyen hevesen és féktelenül küzdhet is a fennálló viszonyok ellen, mindez lecsillapodik. Igen, igen, megengedem, vannak kollégáink, a kik meglehetősen előrehaladt korban még eléggé fiatalos csinyeket követnek el. Egyik a pálinkapestis ellen prédikál és mérsékletességi egyesületeket alapít, másik felhívásokat szerkeszt, a melyeket, tagadhatatlan, nagy megindultsággal lehet olvasni. De mit érnek vele? A hol a takácsok közt inség van, bizony nem enyhítenek rajta! Ellenben a társadalmi békét aláássák. Nem, nem, mégiscsak azt mondom, hogy csizmadia, maradj a kaptafánál. A pap a lélekről gondoskodik, ne a hasról. (*Körülnéz.*) Hirdesd az ur igéjét, egyébiránt gondoskodik az, a ki a madaraknak készít ágyat és nyújt eledelt, és nem hagyja elpusztulni a mezők liliomját... Most azonban szeretném tudni, hová tűnt el oly hirtelen szeretetreméltó házigazdánk?

Dreissigerné (*jön; a lelkészné követi; harmincz éves csinos asszony, erőteljes, tüzről pattant faj. Bizonyos aránytalanság a beszédmodora, mozdulatai és előkelő, dus öltözkései között*): Igaza van, tiszteletes ur. A Vili mindétig így tesz. Ha valami eszébe jut, puff, elfut és faképnél hagy. Már beszéltem neki eleget erről, de hiszen beszélhet annak az ember!

Kittelhaus: Kedves nagyságos asszony, hiszen azért üzletember.

Weinhold: Ha nem tévedek, odalenn történt valami.

Dreissiger (*jön; nagyon izgatott*): Nos, Róza, kész a fekete kávé?

Dreissigerné: Már megest elfutottál, ugy-e?

Dreissiger (*könnyedén*): Ej, mit értesz te ehhez?

Kittelhaus: Talán boszúsága volt, Dreissiger ur?

Dreissiger: Oh, az akad mindennap, kedves tiszteletes uram. Ezt már megszoktam. Nos, Róza, nem látsz utána?...

Dreissigerné (*kedvetlenül, erősen huzza a széles, himzett csengetyűzsinórt.*)

Dreissiger: Az imént is... (*fel és alájár*) nagyon szerettem volna tanító ur, ha jelen lett volna. Láthatott volna valamit... Egyébiránt... Jöjjön kezdjük meg a whistet.

Kittelhaus: Igen, igen, igen és még egyszer igen! Rázza le vállairól a nap porát és terhét; most legyen a mienk!

Dreissiger (*az ablakhoz lépett, félretol egy függönyt, önkénytelenül*): Micsoda banda!! Gyere csak ide, Róza! (*Dreissigerné odamegy.*) Mondd csak... az a hosszú, vörös ficzkó...

Kittelhaus: Az az ugynevezett vörös Bäcker!

Dreissiger: Mondd csak, ez-e az, a ki téged két nap előtt inzultálni mert? Tudod, a mit említettél... mikor János a kocsiba segített...

Dreissigerné (*duzzogva vontatottan*): Nem tudom mán, no...

Dreissiger: Ugyan hagyd el most a duzzogást. Tudnom kell. Már megelégteltem ezt az arczatlanságot. Ha ő az, hát felelősségre vonom. (*A takács-dal hallható.*) Hallják, hallják csak!

Kittelhaus (*nagyon felháborodva*): Hát nem ér véget ez az arczatlanság. Most már igazán nekem is azt kell mondanom, hogy a rendőrségnek közbe kell lépnie. (*Az ablakhoz megy.*) Nézze csak, Weinhold! Ezek már nem csupán fiatal emberek; hanem öreg, meglett takácsok is tömegesen vonulnak velük; olyan emberek, a kiket évek hosszú során át tisztességeseknek és istenfélőknek hittem. Lábbal tapossák az isteni törvényt. Talán ezeket is védelmezni akarná?

Weinhold: Bizonyára nem, tiszteletes uram. Azaz tiszteletes uram, kum gránó szálisz... Éhes tudatlan emberek. Akként nyilvánítják elégtelenségüket, amint bírják. Nem is kívánhatom, hogy az ilyen emberek...

Kittelhausné (*apró, sovány, elvirult, inkább agg szűzhez hasonlít, mint asszonyhoz*): Weinhold ur, Weinhold ur, de kérem...

Dreissiger: Tanító ur, nagyon sajnálom... Nem azért fogadtam, házamban, hogy nekem a humanitásról prelegáljon. Felkérem, szoritkozzék csupán fiaim nevelésére, ügyeimet pedig bizza reám, egészen reám. Érti?!

Weinhold (*pillanatig meredten, holthalaványan áll, aztán különös mosolylyal meghajtja magát*): Tudom, tudom, megértettem. Tudtam, hogy idejutunk. Megfelel óhajaimnak! (*El.*)

Dreissiger (*durván, átmegy neje előtt*): Még pedig minél előbb... Szükségünk van a szobára!

Dreissigerné: De Vili, Vili!

Dreissiger: Meg vagy bolondulva? Védelmezni akarod ezt az embert, a ki az ilyen gazembereknek, az ilyen lázadóknak pártját fogja és még ezt a komisz nótát is védi...

Dreissigerné: De férjecském nem is...

Dreissiger: Tiszteletes ur, védte-e, vagy nem védte?

Kittelhaus: Hát bizony, Dreissiger ur, az ilyen fiatal vér...

Kittelhausné: Pedig nem értem, mert ez a fiatal ember jóra való, tiszteletreméltó család gyermeke. Az atyja negyven évig volt hivatalnok és soha a legcsekélyebb kihágást sem követte el. Az anyja tulbaldog volt, hogy itt ily szép álláshoz jutott. És most... most oly kevésbé tudja azt megbecsülni.

Pfeifer (*felszakítja a folyosói ajtót*): Dreisziger ur, Dreisziger ur, megvan! Tessék jönni! Elcsipték!

Dreissiger (*mohón*): Elfutott valaki a rendőrségért?

Pfeifer: A kapitány már jön is a lépcsőn.

Dreissiger (*az ajtóban*): Alázatos szolgája, kapitány úr. Örülök, hogy eljött.

Kittelhaus (*jelekkel mutatja a nőknek, hogy jobb lesz visszavonulni. Ő, neje és Dreissigerné eltiünnek a terembe.*)

Dreissiger (*rendkívül izgatottan az időközben belépett kapitányhoz.*) Kapitány ur, a festőmunkásaimmal elfogattam az egyik főkolompost. Nem nézhettem tovább. Ez az arczátlanság egyszerűen már határtalan. Felháborító! Vendégeim vannak és a gazemberek merészkednek... Inzultálják nőmet, ha mutatkozik; fiacskáim életveszélyben forognak. Tartanom kell tőle, hogy a vendégeimet megverik. Biztosítom önt, hogy ha rendezett társadalomban büntetlenül lehet oly fedhetlen embereket, mint én és családom, sértegetni, nyilvánosan gyalázni... akkor... akkor nagyon sajnálnám, de nekem más fogalmainak vannak jogról és erkölcsről...

Kapitány (*körülbelül ötven éves, középtermetű, testes, telivér; lovasegyenruha hosszú karddal; sarkantyú*): Oh nem... nem... bizonyára nem, Dreisziger ur! Ilyet nem tűrünk! Rendelkezzék velem. Egészen rendjén van a dolog, sőt még örülök is rajta, hogy a főkolompost elcsipette. Örülök, hogy végre elintézhetjük a dolgot. Van itt néhány békerontó, a kikre már régen pikkem van!

Dreissiger: Az ilyen éretlen tacsók, munkakerülő csöcselék, mihaszna kamaszok, a kik tétlenül lopják az időt, naphosszat a korcsmákban henteregnek, míg elitták utolsó garasukat... Oh, el vagyok tökélve, hogy véget vetek a nagyszáju gyalázkodók üzelmeinek. Ezt nem csupán az én érdekem, hanem a közérdek is megköveteli.

Kapitány: Igaza van, teljesen igaza van, Dreisziger ur. Ezt senkisémet veheti rossz néven. És a mennyire tölem telik...

Dreissiger: Kancsukával kellene a söpredék közé sujtani!

Kapitány: Igen, igen, intő példát kell statuálni!

Kutsche (*zsandár jön és szalutál. Minthogy a folyosói ajtó nyitva van, sulyos lépések zaja hallatszik közeledve*): Kapitány ur, jelentem alásan, elfogtunk egy embert.

Kapitány: Helyes, helyes! Mindjárt megnézzük egészen közről. Tegye meg nekem azt a szívedet, Dreisziger ur, és maradjon nyugodtan. Elégtételt szerzek önnek, vagy ne legyen Heide a nevem!

Dreissiger: Ezzel nem érhetem be! Azt az embert okvetlenül át kell adni az ügyészségnek!

Jäger (*öt festő-munkás vezeti, a kiknek arcza, keze, ruhája festékes; épen munkából jönnek. A fogoly félrevágva viseli sipkáját, szemtelen derűtséget árul el és pálinkás jó hangulatban van*): Oh ti gaz ficzkók!... Munkásoknak csufolnak benneteket?... Pajtások vagytok?... Mintsem ilyet tennék... mintsem így vétkezném a pajtásaim ellen, hát inkább elrothadna ez a kéz itt ni! (*A kapitány intésére Kutsche intézkedik, hogy a festő-munkások elbocsátják áldozatukat. Jäger szabadon, merészen áll ott; körülötte elállják az ajtókat.*)

Kapitány (*rákiált*): Hol a sipkád, fajankó! (*Jäger leveszi a sipkát, de nagyon lassan és nem hagyja el gunyos mosolygását.*) Hogy hívják?

Jäger: Mikor őriztem veled disznót? (*Nagy mozgás.*)

Dreissiger: Ez sok!

Kapitány (*elsápadt, fel akar fortynni, de leküzdí haragját*): Majd számolunk... Mi a neved? Hallod?!... Mi a neved? (*Minthogy Jäger nem felel.*) Ficzkó, beszélj, mert huszonötöt vágatok rád!

Jäger (*teljes derűtséggel, mozdulattal sem reagálva a dühöngésre, odaszól egy csinos cseléd-leányra, a ki éppen a kávé vizét be az urasághoz és a váratlan látványra száj tátva megáll*): Na, kis Emmi, te is belekerültél a társaságba? Láss hozzá, hogy kitalálj belőle. Olyan szél kerekedhetik, mely egy éjjel elfúj innen mindent! (*A leány Jägerre mereszti szemét, és mikor megérti, hogy neki szólt, elpirul, elfedi arcát és kifut; az asztalon felejtve a kávé készletet. Ujabb mozgás a jelenlevők közt.*)

Kapitány (*majdnem magánkivül Dreissigerhez*): A mióta élek... ilyen hallatlan szemtelenséggel még nem volt dolgom.

Jäger (*a kapitányt végig mérve, lenézi*): Pfuj!

Dreissiger: Ficzkó, nem vagy istállóba, érted?!

Kapitány: Türelmem fogytán van. Utolszor kérdelem: Hogy hívnak!

Kittelhaus (*a ki az utolsó jelenet alatt a kissé nyitott teremajtón benézett és hallgatózott, most az események hevéből elragadva bejön; az irgalomtól reszketve akar közbejárni*): Jägernek hívják, kapitány ur, Jäger Móricznak, ugy-e... Móricz? (*Jägerhez.*) Na mondd csak, Jäger, hát nem ismeresz engem?

Jäger (*komolyan*): Kegyelmed a Kittelhaus tiszteletes ur.

Kittelhaus: Igen, a papod, Jäger! Ugyanaz, a ki csecsemő korodban befogadtalak a kereszténység szent hajlékába. Ugyanaz, kinek kezéből először részesültél az ur testében. Emlékszel még?! Buzgón fáradtam, és szivedre kötöttem az Ur szavát. Hát ez a hála?

Jäger (*sötéten, mint a korholt iskolás fiú*): Fizettem egy tallér tandíjat...

Kittelhaus: Pénz, pénz! Azt hiszed a nyomoruságos, a megvetni való pénz... Tartsd meg a pénzedet... kell is nekem... Miféleképpen beszélsz, te? Légy jó, légy keresztény! Gondolj arra, mit fogadtál. Tiszteld az Ur parancsolatait, és légy áhitatos.

Jäger: Én baptista vagyok, tiszteletes ur. Nem hiszek már semmiben!

Kittelhaus: Ne beszélj ilyeneket! Inkább javulj meg és ne tréfálj a szent dolgokkal. Pogány ember vagy...

Kapitány: Bocsánat, tiszteletes ur! (*Közéje és Jäger közé lép.*) Kutsche, kötözzé meg kezeit! (*Dühös ordítás odakünn: Jäger! Jäger! jöjjön ki!*)

Dreissiger (*kissé ijedten, mint a többiek, önkénytelenül az ablakhoz megy*): Hát ez meg mit jelentsen?!

Kapitány: Oh, értem. Szeretnék visszakapni ezt a ficzkót! De hiszen leshetik! Ezt a sziveséget nem fogjuk megtenni. Értette, Kutsche?! A börtönbe vele!

Kutsche (*kötéllel kezében, habozva*): Jelentem alásan, bajos lesz, átkozottul sokan vannak. Valóságos haramiák! Lenn van Bäcker, meg Schmidt, meg a...

Kittelhaus: Engedelmeivel, kapitány ur, hogy még jobban fel ne izgassuk őket, talán el lehetne intézni békésen... Talán Jäger kötelezi magát, hogy önkényt is elmegy...

Kapitány: Hová gondol? Az én felelősségemre! Ilyesmibe nem mehetek bele! Kutsche, előre, ne okoskodjék!

Jäger *(nevetve tartja oda összetett kezeit):* Csak jól, erősen erősen, a mint tudja! úgy sem tart sokáig! *(Kutsche és a festőmunkások megkötözik.)*

Kapitány: Előre, indulj! *(Dreissigerhez.)* Ha aggódik, hat festőmunkás elkísérheti önt, közbül foghatják. Én előre lovagolok, Kutsche utánuk. A ki ellentáll azt lekasabolom! *(Kiáltás alulról kukorikúúú! Vau, vau!)*

Kapitány: *(fenyegetve):* Gazemberek, majd adok én nektek kukorikút meg vauvaut! Előre! *(Kivont karddal előre megy a többiek Jägerrel követik.)*

Jäger *(elmenőben kiált):* És ha a nagyságos Dreiszigerné akármilyen kényes is, mégsem különb nálunknál. Százszor meg százszor tett az apám elé három fillérért snapszot, az ám! Század jobbra át, iii-ndulj! *(Nevetve el.)*

Dreissiger *(némi csend után látszólag nyugodtan):* Mit gondol, lelkész ur? Ne fogjunk bele a whistbe? Azt hiszem már nincs több akadály? *(Szivarra gyújt, miközben kurtán nevet. Mikor a szivar ég, erősen kaczag.)* Szinte komikusnak találom a dolgot. Ez a ficzkó! *(Idegesen nevet.)* Mégis csak kimondhatatlanul nevetséges! Előbb az a kis összekocczanás a nevelővel. Öt perczzel utóbb ajánlja magát, megy. Tul van már hegyen-völgyön. Aztán ez a história. De most már játszunk.

Kittelhaus: Igen, de... *(Lenn ordítás.)* De... Tetszik tudni, ezek az emberek rémes skandalumot csinálnak!

Dreissiger: Egyszerűen vonuljunk vissza a másik szobába. Ott nem zavarnak.

Kittelhaus *(fejcsóválva):* Csak tudnám, mi bujt ezekbe az emberekbe? Mindeddig azt hittem, hogy a takácsok alázatos, türelmes, engedelkeny nép és most... Hát ön nem úgy van velük, Dreissiger ur?

Dreissiger: Persze, hogy türelmesek, engedelkenyek voltak. Azelőtt erkölcsös, rendes embereként éltek, a míg ezek az ugynevezett emberbarátok nyugton hagyták őket. Most persze már eleget prédikáltak nekik, hogy milyen borzasztó nyomorban szynlődnék, képzelje csak, hogy egyletek és bizottságok alakultak a takácsok nyomorának enyhítésére. Végre is a takácsok elhiszik nekik és megvan a baj. Aztán akadjon valaki, a ki észre téríti őket! Most már benne vannak és szüntelenül lázognak. Most mindent főtten, sültten szeretnének! *(Hirtelen sokhangu, erős hurrázás.)*

Kittelhaus: A sok emberbarátsággal pedig csak azt érték el, hogy a bárányokból egyszerre farkasok lettek.

Dreissiger: Ej, jól meggondolva a dolgot, tiszteletes ur, még valami jó oldalára is akadunk. Az ily esetek talán nem maradnak észrevétlenül az intéző körökben. Lehet, hogy ott végre is arra a meggyőződésre jutnak, hogy az így nem tarthat tovább, és tenni kell valamit, ha nem akarják, hogy a hazai ipar teljesen tönkre menjen.

Kittelhaus: De hát mi okozza ezt a rohamos hanyatlást, ha szabad kérdenem?

Dreissiger: A külföld vámokkal védekezik ellenünk. A legjobb piaczoctól elzártak. Belföldön pedig életre-halálra kell konkurálnunk s ennek a konkurrenzianak vagyunk áldozatai.

Pfeifer *(lélekszakadva beront):* Dreissiger ur! Dreissiger ur!

Dreissiger *(már a középszalonajtónál; bosszusan visszafordul):* No Pfeifer, mi baj már megint?

Pfeifer: Ilyesmi!... Hallatlan!

Dreissiger: Mi történt hát!

Kittelhaus: Valósággal megrémit! Szóljon hát!

Pfeifer (*még mindig magán kívül*): Kérem, de kérem! Ilyesmi! Soha ilyet! a felsőség... Na, szépen vagyunk!

Dreissiger: Az ördögbe is, hát mi ütött önbe? Kitörte valaki a nyakát?

Pfeifer (*szinte sírva; félelemből kiabálva*): Jäger Móriczot kiszabadították, a kapitányt és a zsandárt megverték és elkergették! Sisak nélkül... eltört karddal... no de ilyet!

Kittelhaus: Hiszen ez forradalom!

Pfeifer (*széken ülve, egész testében reszketve*): Dreisziger ur, a dolog komoly... Nagyon komoly!

Dreissiger: No, akkor az egész rendőrség...

Pfeifer: Dreisziger ur, nagyon komoly...

Dreissiger: Ugyan fogja már be a száját, a ki lelke van!

Dreissigerné (*a lelkészével a középteremből*): Ah ez már felháborító, Vili. Az egész esténket elrontották. Képzeld csak a tiszteletesné haza akar menni.

Kittelhausné: Édes, kedves nagyságos Dreiszigerné, most már igazán legjobb lesz, ha...

Dreissigerné: Vili, alaposan középük kéne csörditened!

Dreissiger: Menj, mondd meg nekik! Menj te! No, menj hát! (*A lelkész előtt megáll.*) Hát zsarnok, embernyzó vagyok én?

János kocsis: Nagyságos asszony, befogtam a lovakat. A nevelő ur visszajött és a Gyurit meg a Karcsi ifjurat a kocsiába ültette. Ha nagyon rosszra fordul, hajtatunk.

Dreissiger: De hát mi fordulna rosszra?

János: Na, én sem tudom, csak úgy gondolom. Mindig több meg több ember verődik össze. Elkergették a kapitányt meg a zsandárt!

Pfeifer: A dolog komoly, Dreisziger ur, nagyon komoly!

Dreissigerné (*növekedő félelemmel*): Hát mi lesz?... Mi lesz?... Mit akarnak ezek az emberek?... Csak nem fognak megtámadni?!

János: Bizony harapós kutyák vannak köztük?

Pfeifer: A dolog komoly, nagyon komoly!

Dreissiger: Fogja be a száját! El vannak reteszelve a kapuk?

Kittelhaus: Engedjen meg... Eltökéltem... Engedjen meg... (*Jánoshoz.*) Mit akarnak azok az emberek?

János (*zavartan*): Magasabb bért akarnak az ostobák...

Kittelhaus: Jól van, jó... Kimegyek hozzájuk és teljesítem kötelességemet... Komolyan fogok beszélni ezekkel az emberekkel!

János: Tiszteletes ur, tiszteletes ur, ne tegye! Minden szó hasztalan.

Kittelhaus: Kedves Dreisziger ur, még egy szót... Kérem, bocsássa embereit rendelkezésemre és zárassa el azonnal a kaput mögöttem...

Kittelhausné: Hát igazán kimégy, József...

Kittelhaus: Akarom... Akarom... Tudom, mit teszek... Ne aggódjál, az Ur meg fog oltalmazni!

Kittelhausné (*megszorítja kezét, hátralép és könyét törli.*)

Kittelhaus (*alulról szüntelenül hallatszik a nagy embertömeg tompa moraja*): Majd úgy teszek mintha nyugodtan hazamennék... Meglátom, vajjon papi méltóságom nem részesül-e annyi tiszteletben ezeknél az embereknél... Majd meglátom... (*Fogja kalapját és botját.*) Előre tehát isten nevében! (*El; Dreissiger, Pfeifer és János kísérik.*)

Kittelhausné: Édes Dreiszigerné! (*Sirva fakad és megöleli.*) Csak baj ne érje!

Dreissigerné (*mintegy aléltan*): Nem tudom... tiszteletesné, úgy érzem magamat... Nem is tudom, mit érzek... Ilyesmi tiszta képtelenség... Hát a gazdagság bűn? Ha ezt valaki nekem mondta volna, én inkább kicsinyes körülményeim közt maradtam volna.

Kittelhausné: Édes Dreiszigerné, minden körülmények közt vannak csalódások és bosszúságok...

Dreissigerné: Persze, persze, én is azt gondolom. És nekünk még több a bosszuságunk, mint a szegény embereké... Jézuskám, hát hiszen nem loptuk... Fillérről fillérre igaz uton szereztük... Mégis csak lehetetlen, hogy az embert így megtámadják? Hát férjem az oka, ha rosszul megy az üzlet?

(*Alulról iszonyu orditozás hangzik fel: Le a munkaadókkal! Le a kutyákkal! Le a rabszolga-kereskedőkkel! Verjük agyon mindnyájukat! A nők sápadtan tekintenek egymásra. Előbbiek, Dreissiger, János, utóbb Pfeifer.*)

Dreissiger: Róza, gyorsan végy valamit magadra, aztán hamar a kocsiba... Jövök már utánad!

(*Dreissiger a kasszához rohan, felnyitja és értéktárgyakat vesz ki belőle.*)

János: Minden készen van, de csak sebtiben, mielőtt megszállják a hátsó kaput!

Dreissigerné (*páni félelemben megöleli a kocsist*): János, édes, kedves János, ments meg, édes, drága Jánosom, mentsd meg gyermekeimet, oh jaj, jaj...

Dreissiger: Legyen eszed! Bocsásd el Jánost!

János: Nagysága, nagysága, kérem csillapodjon. A feketék jól vágatnak, azokat utól nem éri senki, és a ki nem megy félre, azt elgázoljuk! (*El.*)

Kittelhausné (*tehetetlen félelemben*): De a férjem, a férjem... Dreissiger ur, a férjem.. Hol a férjem?!

Dreissiger: De tiszteletes asszony, egészséges... egészséges, ha mondom...

Kittelhausné: Valami baj érte, csak nem akarják megmondani.

Dreissiger: Ne féljen, meg fogják keserülni! Nagyon jól tudom, ki keze műve ez! Ilyen hallatlan szemtelenség nem marad megtorlás nélkül. Község, mely papját bántalmazza! (*Kittelhausné felsikolt.*) Gyalázatosak! Veszett ebek, igen, veszett fenevadak, melyeket agyon kell dorongolni! (*Dreissigernéhez, aki zavarodottan áll egy helyen.*) Eredj hát, mozdulj! (*A kaput döngetik.*) Nem hallod? Az a söpredék megbolondult! (*A földszinten betörik az ablakokat, melyeknek csörömpölése hallatszik.*) A csöcseléket dühöngési roham szállta meg... El kell menekülnünk.

Kiáltások: Pfeifli jöjjön ki! A Pfeifli gyűjjön! Ki vele! Ide vele!

Dreissiger: Pfeifel! Pfeifel! Pfeifert követelik!

Pfeifer (*berohan*): Dreissiger ur, Dreissiger ur, már a hátsó kapunál is állanak emberek! A főkapu három perczig sem képes ellentállni. Wittig kovács lóitató csöbörrel verdesi, mint az örült...

Kiáltások: Pfeifli! Pfeifli! Ide vele! Ki vele!

Dreissigerné (*elrohan, mintha kergetnék, Kittelhausné utána.*)

Pfeifer (*hallgatózik; színét változtatja; megéri a kiáltást és a következő pillanatban örült félelem fogja el. A következőkben egyszerre sir, nyöszörög, koldul, vinnyog örült gyorsasággal. Gyermekes becézéssel halmozza el Dreissigert, czirógatja arczát, karjait, csókolja kezét, végiül átkarolja, mint a fuldokló és úgy fogja, hogy el sem tud mozdulni*): Édes, kedves, kegyelmes, nagyságos Dreisziger ur... ne hagyjon itt... Mindig hiven szolgáltam, az emberekkel is jól bántam. Több fizetést csak nem adhattam, mint a mennyi meg volt állapítva... Ne hagyjon el, mert megölnek, agyonütnek, mint a kutyát! Istenem, istenem; a feleségem, gyermekeim...

Dreissiger (*elmenőben hasztalan akar elszabadulni Pfeifertől*): Bocsásson hát el, ha mondom. Hiszen majd meglátjuk, majd meglátjuk! (*El Pfeifferrel. Nehány pillanatig a terem üres. A szalonban törnek az ablakok. Erős robaj reszketteti meg a házat. Viharos hurrá-kiáltás, aztán némaság. Nehány pillanat mulik el, akkor hallatszanak a felhatolók óvatos lépései, majd halk kiáltások.*)³

Hangok: Balra... Fel... Pszt... Lassan... Ne tolj!... Segíts, ide... Nézd mi ez... Fussatok, vérszipolyók... Eredj be... Eredj te... (*A folyosói ajtón néhány fiatal takács és leány mutatkozik; nem mernek bemenni és egymást biztatják. Néhány pillanat múlva leküzdötték a félnkséget, a szegény, sovány részben beteg, rongyos, foltos alakok elosztanak Dreissiger szobájában és szalonjában. Mindent kíváncsian és félénken megtekintenek, majd meg is tapogatják. A leányok a pamlagokra üldögélnek, egyes csoportok a tükörbe bámulnak. Mások székekre hágnak, hogy a képeket nézzék. Folyton uj és uj nyomoruságos alakok tódulnak be.*)

Az első agg takács (*jön*): Nem, nem... No né... Ez már aztán valami... Már tönkre teszik a drága holmikat! Csak nem kell ostobáskodni! Nincs ennek értelme no! Rossz vége lesz ennek! A kinek helyén van az esze, nem megy bele az ilyenekbe! Én bizony nem avatkozom bele!

(**Jäger, Bäcker, Wittig** (*vödörrel*), **öreg Baumert**, **fiatal és öreg takácsok**, *mintha hajtanának valamit, berohannak. Össze-vissza kiáltoznak rekedt hangon.*)

Jäger: Hová lett?

Bäcker: Hol az az embernyzó?

Baumert: Ha mi füvet ettünk, most egyél gyaluforgácsot!

Wittig: Ha megkapjuk, felkötjük!

Első fiatal takács: Fél lábánál ragadjuk meg és kidobjuk az ablakon a kövekre, hogy ott maradjon örökre!

Második fiatal takács (*jön, a folyosó-ajtón*): Megugrott!

Mind: Kicsoda?

Második fiatal takács: Dreisziger!

Bäcker: A Pfeifli is?

Mindnyájan: Keressük a Pfeiflit! Keressük a Pfeiflit!

³ Krecsányi Ignác rendezése szerint a takácsok berohanásával és pusztításával a felvonás véget ér.

Ansorge *(a folyosóról jön; néhány lépés után megáll; mintha nem hinne a szemének, körülnéz, fejét csóválja, aztán homlokára üt és így szól):* Ki vagyok én? Anzorge Antal takács. Megbolondult a vén Anzorge? Igaz, úgy forog minden körülöttem, mint a darázs. Mit keres itt az öreg Anzorge? Hát mulat! Hehehe! Légy vidám, öreg! *(Ismételten üti a fejét.)* Nem vagyok eszemen! Nem állok jól semmiért! Nem vagyok eszemen! El, el, lázadók! El a fejjel, el a lábbal, el a kézzel! Ha elveszed a házikómat, elveszem a te házikódat! Csak előre!...

(Oreditva el. A többiek orditva és kaczagva követik.)

Vége a negyedik felvonásnak.

ÖTÖDIK FELVONÁS.⁴

Langen-Bilau. Ketté választott szinpad. Balfelőli része az öreg Hilse szövőszobája. Balra kis ablak, előtte szövőszék, jobbra ágy, szorosan mellette asztal. Jobb zugban kályha paddal. Az asztal körül zsámolyon, ágy szélén, széken ülnek: **Hilse**, **Hilsené**, mindkettő agg, a nő vak és majdnem siket, **Gottlieb**, **Lujza**, reggeli imánál. Az asztal és szövőszék közt orsó fonóval. A barnúlt tetőzet gerendáin mindenféle ócska fonó, gombolyító és szövő szerszám, hosszú lenfonatok lógnak alá. Mindenféle holmi a szobában. A nagyon szűk, alacsony helyiségnek egy ajtaja van az udvarra, ezzel az ajtóval szemben másik ajtó, mely szintén nyitva van, úgy hogy hasonló szövőszobácskába lehet pillantani. A szinpad jobb fele az udvar, mely kövezve van. Rozoga falépcső vezet a padlásszobába, mely a háttérben nagy boltíves kapu felett van. Vizes hordó felállítva, szegényes ruhaneműek, butordarabok össze-vissza. A világosság balról hat mindhárom helyiségbe.

Hilse (szakállas, erős csontu, de öregségtől, munkától, betegségtől, fáradtságtól megtört ember. - *Hadastyán, félkezű. Hegyesorru, sápadt, reszketeg, látszólag csak csont, bőr és ér; mély, jellemző takácsszemek.* - *Imádkozáshoz felállnak*): Oh jószágos Isten! Nem tudjuk eléggé megköszönni, hogy az elmúlt éjjel sem történt kárunk. „Jézus vére és igazságossága az én ékem és diszes öltözetem.” És ha néha én és enyéim a te fenytő ostorod sulya alatt kishitűek leszünk is, ha nagyon is erősen éget a tisztítás tüze, ne számítsd be tulságosan, bocsásd meg a mi vétkeinket, adj nekünk türelmet mennyei atyánk, hogy szenvedéseink után részesüljünk az örök üdvösségben. Ámen!

Hilsené (előre hajolva nagy nehezen hallgatta): Haj, haj, apjuk, mán megest csak szép imát komponáltál.

Lujza (a vízhordóhoz megy ruhát mosni.)

Gottlieb (a szemben lévő szobába megy.)

Hilse: Hol a Milka?

Lujza: Átment Peterswaldauba... A mult este megint felgombolyított néhány matringot.

Hilse (nagyon hangosan): Anyjuk, elhozom az orsót!

Hilsené: Hozd, hozd, öreg!

Hilse (elé teszi): Lásd szívesen magamra vállalnám ezt is...

Hilsené: Nem... nem... mihez kezdenék aztán én?

Hilse: Várj csak, megtörlöm kissé a kezedet, hogy a holmi ne legyen zsiros. Hallod? (rongygyal megtörli.)

Lujza (a hordó mellől): Ugyan mi zsirosat evett volna?

Hilse: Ha nincs zsir, szárazon eszszük a kenyeret; ha nincs kenyér, eszünk krumplit; ha krumpli sincs, hát eszünk darát.

Lujza (boszúsan): És ha nincs daralisztünk, hát úgy teszünk, mint Wenglerék odalenn: meglessük, hogy a peczér hova földeli el a gebét. Ugy teszünk, ugy-e?

Gottlieb (a hátsó szobából): Kakuk csipje meg, miket beszélsz te összevissza, no?

⁴ Krecsányi Ignác rendezése szerint.

Hilse: Őrizkedjél az ilyen istentelen beszéd-től. (*Hátramegy.*) Nem segítsz, Gottlieb? Még néhány fonalat kell áthuzni.

Lujza (*hordó mellől*): Gottlieb, segíts apának!

Gottlieb (*jön a hátsó szobából s az öreggel a felszerelés nehéz munkájába kezdenek.*)

Hornig (*az ajtóban*): Sok szerencsét a munkához!

Hilse: Köszönjük szépen Hornig!

Gottlieb: Mondd csak, mikor alszol te tulajdonképpen? Nappal házalsz, éjjel őrt állasz?

Hornig: Oh nem szoktam én már aludni.

Lujza: Hozott Isten, Hornig!

Hilse: Mi jót hozol?

Hornig: Szép híreket, ujságot majsztram! A peterswaldauiak nagyot reszkiroztak és elkergették Dreisziger gyárost, meg az egész pereputyát.

Lujza (*izgatott*): Hornig ismét hazudik, még pedig kora reggel.

Hornig: Ezuttal nem ifjasszony, ezuttal nem! Tiszta valót beszélek. Szent igaz, hogy elkergették. Tegnap este Reichenbachba érkezett. - Ott bizony nem akarták befogadni, mert féltek a takácsoktól; aztán szépen tovább kellett menekülnie Schweinitzba.

Hilse (*munkálkodva*): Ideje lesz, Hornig, hogy elhallgass!

Hornig: Ne mozduljak erről a szent helyről, ha nem igaz! Hiszen minden gyerek tudja már!

Hilse: Mondd csak, én bomlottam meg, vagy te?

Hornig: No de néééé! A mit elmondtam oly igaz, mint az ámen a templomban! nem mondanám, ha nem álltam volna ott, és nem láttam volna saját két szememmel, a mint téged látalak itt, Gottlieb. Lerombolták a gyárosnak a házát a pinczétől fel a szélkakasig. Egy padlástlyukból porcellánt dobáltak, úgy a tetőn legurítva. Mennyi, de mennyi vég parket került a patakba! A víz sem bír átfolyni, elhiheted, hogy megáradt, aztán olyan kék, hogy no, a sok indigótól, a mit az ablakokból, leszórtak. A mennybéli kék porfelhők csak úgy röpültek. Ott pedig borzasztóan garázdálkodtak, aztán meg a lakásban. A festőműhelyben a raktárokon. A lépcsőrácsot betörték, a padlózatot föltépték, a tükröket szétdarabolták, pamlagot, széket, mindent, de mindent zúztak, törtek, téptek, romboltak, elpusztítottak... borzasztóbban, mint a háboruban.

Hilse: És ezt idevaló takácsok követték el? (*Hitetlenül csóválja fejét.*)

Lakók (*az ajtóban megjelennek.*)

Hornig: Hát ugyan kik? Hiszen tudom a nevüket. Jött ám egy tartományi tanácsos; én vezetem a házba. Aztán én is beszéltem sokakkal. Olyan kezesek voltak, mint azelőtt. Gyorsan végeztek a dologgal, no de alaposan. A tanácsos ur beszélt velük. Ép oly alázatosak voltak, mint azelőtt. De azért nem engedtek. A legszebb bútort úgy összeapritották, mintha fizették volna őket érte.

Hilse: Egy tanácsost vezettél a házba?!

Hornig: No, csak nem félek. Ismernek engem, mint a jó pénzt. Oly igaz, mint Hornig a nevem, mentem vele a házba, és elhihetik bátran, ugyancsak ellágyultam ott, még a tanácsos uron is látszott, hogy érez valamit. Miért? Mert egyetlen szót sem lehetett hallani; igazán ünnepi hangulat fogta el az embert, a mint azok a szegény éhenkórászok ott kitöltötték a boszujukat.

Lujza (*kitör, reszkető izgalommal, szemét kötényével törli*): Ugy! ugy! ugy! kellett jönnie!

Első lakó: Itt is van elég embernyuzó!

Második lakó: Oda át is lakik egy!

Harmadik lakó: Négy lova van és hat kocsija, a munkásai meg éheznek.

Hilse (*nem tudja hinni*): De hogy juthattak odaát annyira?

Hornig: Ki tudná azt? Ki tudná? Egyik ezt mondja, a másik azt.

Hilse: No de mit beszélnek?

Hornig: Na istenem, hát azt beszélnek, hogy Dreisziger azt mondta volna, hogy a takácsok fűvet ehetnek, ha éhesek.

Lakók (*felháborodva beszélnek egymás közt.*)

Hilse: Hallod, Hornig! Nem bánom mondhatnád: Hilze apó! holnap meg muszáj halnod, azt mondanám: Miért is ne? Mondhatnád: Hilze apó, holnap eljön Poroszország királya... De hogy a takácsok, olyan emberek, mint én, meg a fiam, ilyen dolgokat kövessenek el... Soha! Sohasem hiszem azt el!

Milka (*az udvarra nyíló ajtón jön. Hét éves, csinos leányka felbontott lenhajjal, kosárával beront. Ezüst kanalat tart anyja elé*): Anyuskám! anyuskám! Nézd csak, mim van! Vegyél érte ruhácskát!

Lujza: Hogy jutottál ehhez, leányom? (*Növekedő izgatottsággal s felindulással.*) Mit czipeltél megint ide, mond csak! Hiszen egészen elakadt a lélegzeted. És a holmi is itt van a kosárban. Mit jelentsen ez, leányom?

Hilse: Milka, honnan szedted azt a kanalat?

Lujza: Lehet, találta.

Hornig: Megér két-három tallért.

Hilse: (*magánkivül*): Ki vele, Milka, ki! A kanalat odaviszed, a honnan hoztad. Eredj! Azt akarod, hogy tolvajoknak tartsanak bennünket? Előre! Majd kiverem belőle a csenést. (*Keres botot.*)

Milka (*anyjába kapaszkodik*): Nagyapus, ne verj!... csak ta... találtuk... A gyerekeknek sok van, sok!

Lujza (*aggodalommal kifakad*): Látod, találta! Találta! Hol, hol találtad?

Milka (*zokogva*): Peterswaldauban ta... találtuk, a Dreisziger-ház előtt.

Hilse: Tessék! Szépen vagyunk! De most már ne okoskodjál sokat, mert majd!...

Hilsené: Mi történik hát?

Hornig: Mondok valamit, Hilze apó! Hadd öltse fel Gottlieb a kabátját, vegye a kanalat és menjen a hivatalba.

Hilse: Gottlieb! Vedd fel a kabátodat!

Gottlieb (*kabátot vesz, buzgón*): Igen, elmegyek a hivatalba, aztán elmondom, rossz néven ne vegyék, a gyermeknek nincs annyi esze, és itt van kanál... Ne óbégass, Milka.

Lujza (*Milkát elvezeti a hátsó szobába, az ajtót beteszi s visszajön.*)

Hornig: Megér három tallért!

Gottlieb: Kendőcskét adj Lujza, hogy kár ne essék benne. No néé, az ilyen drága jószág! *(Könyezve becsomagolja.)*

Lujza: Ha nekünk is volna, sok hétig élélhetnénk belőle.

Hilse: Eredj, eredj, gyorsan! Siess, siess, a mint csak tudsz! Még csak az kellene! Gyorsan vidd el a nyakamról ezt az ördöngös kanalat.

Gottlieb *(el a kanállal az udvari kapun.)*

Hornig: De most magam is tovább igyekezem. *(Az udvaron még társalog egy kicsit, aztán el.)*

Schmidt *(higgany természetű, gömböcz emberke, duzzadt, ravasz arcú. Jön a kapun):* Jó napot emberek! Na szép históriákat műveltek! Csak vigyázatok! *(Ujjával fenyeget.)* Sok van a rovástkodon! *(Beszél az ajtón.)* Jó reggelt Hilse apó! *(Az udvaron egy nőhöz.)* Na anyjukom, hogy vagyunk a szakgatással? Jobban? Na lássa! *(Beszól.)* Hilze apó, már csak meg kell néznem, hogy maguk, hogy vannak? Mi az ördög érte az öreg menyecskét, hé?

Lujza: Doktor ur, a fényere száradhatott ki, mert már nem lát.

Schmidt: Hja, a por, meg a munka gyertyafénynél... Na, mondjátok csak, meg tudjátok érteni, hogy mi történt oda át? egész Peterswaldau talpon van és ide tart. *(Milka jön az udvaron át.)* Ma reggel a kocsimra szállok és nem gondoltam semmit, de semmi rosszat. Hát csupa csodadolgot hallok. Mi az ördög bujt ezekbe az emberekbe? Ugy dühöngnek, mint a farkasok! Forradalom ribillio, renitensek pusztítanak, zsákmányolnak. Milka, hol van Milkácska, hé?

Milka *(sirástól kipirultan; anyja betolja.)*

Schmidt: Milka, nyulj be a hátsó zsebembe.

Milka *(belenyul, kivesz egy lepénykét s el.)*

Schmidt: A lepényke a tied... Nézze meg az ember! Ezerötszáz ember kerekedett fel! *(Távoli harangzugás.)* Hallják Reichenbachban meghuzzák a harangokat! Ezerötszáz ember! Végítélet napja! Borzasztó!

Hilse: És idejönnek? Igazán idejönnek Bilauba?

Schmidt: Persze, hogy ide! Hiszen átkocsiztam egy egész rajon keresztül. Legjobb szerettem volna leszállni, hogy mindegyiküknek beadjak egy kis csillapító port. Ugy totyog egyik a másik után, mint sötét nyomor, és úgy énekelnek, hogy az embernek émelyeg bele a gyomra. Nem szeretnék gyáros lenni, még ha ekvipázsin járhatnék is. *(Távoli ének.)* Hallják, hallják! Mintha mozsártörővel dolgoznák meg a repedt pléhfazékakat. Gyerekek! ötperczbe nem telik és itt lesznek. Adj Isten emberek! Ne bolondozzatok! A katonák is jönnek ám! Járatok eszeteiken! A peterswaldauiak elvesztették az eszüket. *(Harangzugás a közelben.)* Szent Kleofás, most már itt is kezdik a harangok! Az emberek belebolondulnak! *(el a felső emeletre az udvaron.)*

Gottlieb *(utczáról jön, már az udvaron kiált lelkenedezve):* Láttam őket, láttam! *(Egy nőhöz az udvaron.)* Itt vannak néni, itt vannak! *(Beszól.)* Itt vannak apa, itt vannak! Rudakat, nyársakat, baltákat hoznak. Már ott vannak a felső Dittrichnél és skandalumot csinálnak. Azt hiszem, pénzt fizetnek nekik. Jézusom mi lesz ebből? Mennyi ember! de mennyi ember! Ha ezek neki rugaszkodnak, oh jaj! Akkor rosszul lesznek a gyárosok!

Hilse: Minek futottál annyira? Majd megint kitör rajtad a régi bajod!

Gottlieb *(örömtől izgatottan):* Hászé csak muszáj volt futnom, különben elcsíptek volna. Mindannyian azt kiabálták, hogy adjam oda én is a kezemet. Baumert keresztapa is ott volt és azt mondta! Szerezz te is öt ezüstgrislit, te is szegény éhenkórász vagy. Azt is mondta,

mondjam meg édes apámnak, hogy menjen csak oda apám uram és segítsen megtorolni a gyárosokon az embernyzást. (*Szenvedélylyel.*) Megjött az ideje, azt mondta. Most majd más-képen beszélünk mi takácsok. Tartsunk össze és segítsünk magunkon. Vasárnapra mindnyájan akarunk fél font húst; a sátoros ünnepekre pedig káposztát véres kolbásszal. Azt mondta, hogy másképpen lesz ezután minden.

Hilse (*elfojtott felháborodással*): És ezt a keresztapád mondta? Még ő csábit az ilyen bűnös munkára? Ne bocsátkozzál ilyenekbe, Gottlieb. Ördög műve ez! Pokoli munka az, a mit művelnek!

Lujza (*szenvedély, izgalom, elragadtatás*): Igen igen Gottlieb, csak bujj a kemencze mögé, végy kezedbe főzőkanalat, tégy térdedre tejes fazekat, vedd fel a kabátocskádat és imádkozzál, így tetszel az apádnak. Ez aztán a férfi.

Lakók (*az udvaron nevetnek.*)

Hilse (*elfojtott haraggal*): Ez aztán az asszony! Majd megmondom mindjárt, hogy mi vagy! Anya akarnál lenni, és ilyen gonosz a szájad? Te akarnád a leányodat tanítani, oktatni, te a ki a férjedet bűnre és gonoszságra bujtogatod?!

Lujza (*hevesen*): Félre ezekkel az áhitatos beszédekkel. Az ilyen szavaktól sem én, sem a gyermekeim nem laknak jól. Négyen feküdtek pizsokban, rongyban, még váltó ruhájuk sem volt. Anya akarok lenni és épen ezért minden gyárost a poklok mélységes fenekére küldenék, meg a pestist árasztanám rájuk! Anya akarok lenni! És ki bírja felnevelni a szegény férget? Többet csuklottam a zokogástól, mint a hány lélegzetet vettem, valahányszor az ilyen boldogtalan csecsemő a világra jött, addig, a mig a halál megkönyörült rajta. Cseppet sem törődött vele; imádkozott, énekelt; én pedig véresre jártam a lábamat egy ibrik tejért! Hányszor, de hány száz éjjel törtem a fejemet sirva, zokogva, hogy mikép mentsem meg a kicsinykémet a temetőből, hogyan neveljem fel?! Hát mit vétett az az apróság? És mégis oly nyomorultan kell elvesznie! Nincs csak egy vig napja is, nincs semmi gyönyörűsége! Odaát Dittrichéknél borban fürösztik, tejjel mossák a gyermekeket. Ah! Ah! Ha itt is elsül, semmi sem akadályoz meg. Ha megrohanják Dittrichék házát, én leszek az első és Isten irgalmazzon annak a ki vissza akar tartani!

Hilse (*gyorsan*): Meg vagy örülve! Rajtad nem lehet segíteni.

Lujza (*dühöngve*): Rajtatok nem lehet segíteni, rajtatok, bambák, és ostobák! Rongy emberek vagytok, nem férfiak! Undorító teremtések! Faggyupofák, kik a gyermekek zajától is megriadnak! Ficzkók, kik az ütlegre is azt mondják: Köszönöm szépen! Ugy kiszipolyozták már az ereiteket, hogy az orczátok el sem tud pirulni. Ostor kellene, hogy végig verjenek a lusta csontjaitokon. (*Gyorsan el az ajtón, kapun az utcán. Szünet.*)

Hilsené: Mi baja van a Lizlinek, apjuk?

Hilse (*leül*): Semmi, semmi anyjuk hát mi lenne?

Hilsené: Mondd csak apjuk, csak úgy tetszik nekem, hogy a harangok zugnak?

Hilse: Talán temetnek valakit, anyjuk.

Hilsené: És nekem még sincs végem. Miért nem halok már meg én is?

Hilse (*szünet, feláll ünnepélyesen*): Gottlieb... Feleséged csunya dolgokat mondott... Nézz csak ide... (*Felfedi mellét*): Itt akkora golyó volt, mint egy gyüzű. És hogy hol hagytam el a fél karom, azt a király is tudja. Nem az egerek rágták el. (*Fel s alá jár.*) Még arra nem is gondolt senki; és én már véremet áldoztam a hazámért. Azért csak óbégasson, a mennyit akar, nem törődöm véle. Félni? Én, és félni? Mitől féljek hát no? Attól a pár katonától talán, a kik a lázadók után jönnek? Nem, nem, ha kissé hajlott is a derekam, ha rá kerül a sor, olyanok a

bordáim, mint az elefántcsont. És ha még rosszabbra fordulna... Oh nagyon szívesen, édest örömet megkezdéném a fájrontot, nem nagyon kéretném magamat a meghalásra... Inkább ma, mint holnap... Mit is veszítenék? *(Szövőszékére mutat.)* Ezt a kinzó szekrényt csak nem siratjuk. De aztán Gottlieb, aztán olyasmi következik, a mit nem lesz jó elszalasztani, mert különben vége mindennek...

Gottlieb: Ki tudja mi következik, ha már meghaltunk? Nem látta azt még senki.

Hilse: Gottlieb, ne kételkedjél az egyetlenben, a mi nekünk szegény embereknek megmaradt. Miért ültem volna itt, miért tapostam volna a széket negyven egynéhány esztendeig és néztem nyugodtan, hogy az ott odaát mint él kevélységben és duskálkodik? Pénzt csinál az én éhségemből és nyomoromból... Miért hát? Mert megvan a reményem. Ez megmaradt minden inségemben. *(Kimutat az ablakon.)* Te itt veszed ki a részedet, én a tul világon. Ezt gondoltam magamban. És ha felnégyelnek is, megmarad ez a biztos tudásom. Megvan nekünk ígérve is, meg is lesz. Meglesz a végítélet! De nem mi vagyunk a bírák: „Enyém a boszu!” szól az Ur, a mi Istenünk!

Bäcker *(bekiált az ablakon):* Takácsok gyertek!

Hilse: Tőlem tehetsz a mit akarsz! *(Szövéshez ül.)* Engem bizony itt hagyjatok!

Gottlieb *(küzdés után):* Megyek dolgomra, tőlem történhetik akármi! *(El a hátsó szobába. Közelben hangzik a takácsdal tompa jajgatásszerűen.)*

Első lakó: Lám akár a hangyák!

Második lakónő: De mennyi takács!

Első a népből: Ereszsz, én is akarom látni!

Második a népből: Nézd csak az a hosszú leányzó velük megy!

Mind: Ah! ah! Jönnék!

Hornig *(az emberek közé jön):* Ez aztán a komédia mi? Ilyet nem látni mindennap! Hátha még a felső Dittrichéknél látnátok! Már megint iszonyu dolgokat visznek véghez. Nincs annak már sem háza, sem gyára, sem boros pinczéje, nincs semmije. Megiszszák a bort, a dugókat ki se huzzák, úgy sietnek. Egy, kettő, három - puff! Leütik a palaczkok nyakát. Nem bánják, ha megvágják is a csőrüket a cseréppel. Sokan úgy vérzenek, mint a disznók... Most majd az alsó Dittrichet is körül fogják. *(Ének elhallgat.)*

Első lakó: Pedig nem látszanak gonoszoknak.

Hornig *(kimutat):* Várjatok csak! Ezek még csak szemlélnék. Nézzétek, hogy figyelik meg a kastélyt minden oldalról... Látjátok azt az embert ott, kezében vödörrel... Az a peterswaldai kovács. Nagyon mokány ember. Betöri a legvastagabb ajtót is, mintha csak kalácsból lenne. Ha az egyszer kezébe kap egy gyárost, annak fucs lesz, azt mondom.

Első lakó: Puff! Repült!

Második nő: Kövekkel hajigálják az ablakot!

Harmadik lakó: Az öreg Dittrich ugyan megijed.

Negyedik nő: Nini táblát akasztanak ki!

Első a népből: Mi van rá írva?

Második a népből: Nem tudsz olvasni?

Első a népből: Hát, te, nem tudsz?

Második a népből: Hogyne tudnék!

Első a népből: Olvasd hát!

Második a népből *(olvas):* „Ki lesztek elégitve mindnyájan!”

Hornig: Táblára írja, hogy ki fogja elégiteni a takácsokat! No hiszen! Most már a gyár kell nekik. A mechanikus szövőszékeket akarják elpusztítani. Azok teszik tönkre a kézművest! A vak is látja!

Első lakó: Nézzék, mennyi ember!

Második nő: Mit akarnak?

Első a népből *(mohón):* A hidon átjönnek!

Harmadik lakó *(aggódva):* Erre jönnek!

Negyedik nő *(rémülten):* Ide jönnek! Ide jönnek!

Második a népből: Kihozzák a takácsokat a házakból!

Lakók *(házaikba menekülnek.)*

Népbeliek *(kimennek az utcára s majd a külső tömeggel visszajönnek; egy pár pillanatig a szin üres.)*

Külső tömeg *(kiáltja):* Takácsok! Gyertek! *(Berontanak az udvarra rudakkal stb.)*

Bäcker *(I. II. III. fiatal takács Hilse szobájába ront; Hilset meglátva meghökkennek):* Hilse apó, hagyja el a különczködést! Nyomja a sámlit a ki akarja! Ne tegyen több kárt magában! Nincs rá szükség, arról mi gondoskodunk!

Első ifju takács: Sohasem fekszik már le éhesen!

Második ifju takács: Lesz a takácsnak megint hajléka és tiszta inge!

Hilse *(kilép):* Mi az ördögöt kerestek itt rudakkal és baltákkal?

Bäcker: Széttörjük a Dittrichék hátán!

Második ifju takács: Megtüzesítjük, aztán bele dugjuk a gyárosok torkába, hadd tudják meg ők is, hogy az éhség éget!

Harmadik takács: Jöjjön Hilse apó, nem adunk pardont!

Második ifju takács: Nekünk sem irgalmazott senki! Sem Isten, sem ember! Most magunk szerezzük meg az igazunkat!

Baumert *(kissé támolyog, hóna alatt levágott kakas, kitárja karjait):* Testvér!... Mindnyájan testvérek vagyunk! Szivemre, testvér!

Bäcker |
Ifju takácsok | *(nevetnek.)*

Hilse: Ilyen bőrben vagy, Vili?

Baumert: Guszti te, Guszti! Jöjj a kelebemre! *(Meghatva.)*

Hilse *(dörmög):* Hagyj békém!

Baumert: Guszti! Jól vagyunk! Csak egy kis szerencse kell! Nem vagyok olyan mint a goróf? *(Hasára üt.)* Találd ki mi van a bensőmben? Grófi ebéd, tudod! Ha az embernek szerencséje van, kap slampányit, meg nyulpecsenyét!... Csak hozzá kell nyulni, bele kell markolni!

Mind (*összevissza*): Hozzá kell nyulni! Bele kell markolni! Hurráh!

Baumert: És ha az ember lenyelte az első falatot, akkor már érzi a természet szózatát! Hujjé! oly kemény lesz tőle, mint a medve. Annyi az ereje, hogy azt sem tudja, hová tegye. Röpülni tudna, az ám!

Jäger (*ócska lovassági karddal*): Pompás egy pár attackunk volt!

Bäcker: Jól megfogtuk a dolog végét! Egy kettő, három, a házakban vagyunk, aztán már aprítunk is mindent, csak úgy szikrázik!

Első ifju takács: Kéne kis tüzet is gyujtanunk!

Második ifju takács: Reichenbachba megyünk és lenyuzzuk a gazdagok bőrét!

Jäger: Kibujnának a bőrükből ijedtükben!

Mind (*nevetnek.*)

Bäcker: Innen Freiburgba vonulunk, Tromtráékhoz!

Jäger: A hivatalnokokat is elő kellene vennünk! Azt olvastam, hogy a bürokraták okoznak minden bajt!

Második ifju takács: Elmegyünk Boroszlóig! Hiszen folyton gyarapodik a csapatunk!

Baumert (*Hilséhez*): Igyál no, Guszti!

Hilse: Nem iszom pálinkát soha.

Baumert: A régi világban nem kellett, de most más a világ, Guszti!

Első ifju takács: Nincs mindennap ilyen búcsu!

Mind (*nevetnek.*)

Hilse (*türelmetlenül*): Pokolra valók, mit akartok tőlem?

Baumert (*megfélemlítve, barátságosan*): No nézd, neked hoztam, ezt a kis kukorikút. Főzzethetsz levest az anyónak.

Hilse (*megütődve barátságosabban*): Eredj hát, mondd meg az anyjukomnak.

Baumert (*Hilsené fülébe sug.*)

Bäcker: Az mindegy! Mindennek meg kell változnia!

Hilse: Majd soha napján!

Bäcker: Mit nem kapunk jó szerével: elveszszük erővel!

Hilse (*neveti*): Erővel? No akkor el is temetnek benneteket! Majd megmutatják néktek, hol az erő! Várjatok csak, fiacskáim!

Jäger: Talán a katonáktól? Mink is voltunk katonák? Egy pár századdal majd csak elbánnánk!

Hilse: Szájjal, szóval, elhiszem!... És ha igaz is, kettőt elkergetnek, tizen jönnek helyükbe!

Első |

Második | **lakó** (*az ablakon kívül*): Katonák jönnek! Vigyázzatok!

Harmadik |

Mind (*elcsendesednek. Dobpergés, trombitaszó.*)

Harmadik ifju takács: Jó lesz odébb állni!

Mind *(nevetnek.)*

Bäcker: Ki beszél itt odébb állásról? Ki volt az?

Jäger: Ki fél néhány rongyos paprikanadrágtól? Majd én vezényelek! Voltam én is náluk! Ismerem ezt a svindlit!

Gottlieb *(megjelen.)*

Hilse: Mivel akartok löni? Dorongokkal tán?

Első fiatal takács: Hagyjátok az öreg totyakost! *(Homlokára mutat.)* Nincsenek nála odahaza.

Gottlieb *(észrevétlenül közéjük jött s megragadja az első fiatalat):* Nem röstelsz ily öreg embert sértegetni?!

Hilse *(közbelép):* Hagyd! Hadd beszéljen! Ne bánts, Gottlieb! Majd meglátja elég korán, hogy ki a höbörtös.

Bäcker: Jössz velünk, Gottlieb?

Hilse: Azt már nem fogja tenni!

Lujza *(az udvarra ront és bekiált):* Ne késsetek hát! Gyertek a piacra! Baumert apó, gyűjjön hát, no!... Az őrnagy lóhátról beszél az emberekhez, hogy menjenek haza. Ha azonnal nem jöttök vége mindennek!

Jäger *(elmenőben Lujzához):* Bátor férjecskéd van, mondhatom!

Lujza: Van is nekem férjem! Nincs nekem férjem!

Többen *(gúnyosan énekelnek):*

Volt egyszer egy kis emberke,
Juhé juhé!
Tüzes volt ám a menyecske,
Juhé trallalala!

Wittig *(a felső emeletről, kezében vödör, kifelé igyekszik, az udvaron megáll):* Előre! A ki nem követ az gazember! Hurráh! *(Kiront.)*

Ifju takácsok: Éljen Wittig! Gazember a ki nem követi! *(El utána.)*

Jäger |

Lujza / *(kirontanak.)*

Bäcker: Isten vele, Hilse apó! Még beszélünk erről! *(Utánuk indul.)*

Hilse: Nem hiszem. Én már nem élek öt évig. Te pedig nem kerülsz ki előbb.

Bäcker *(ámulva megáll):* Honnét, Hilze apó?

Hilse: Hát a fogházból!

Bäcker *(vadul felkaczag):* Jó is volna! Ott legalább elég kenyeret adnak, Hilze apó! *(Elrohan.)*

Baumert *(bamba tépelődésben gunnyasztott a számolyon, feláll):* Igaz Guszti, kissé be vagyok csodálkozva, de azért van ám elég eszem. Neked megvan a magad véleményed, nekem is megvan a magamé. Én azt mondom: Bäckernek van igaza. A fegyházban mindig jobb, mint itthon. Ott ellátják az embert, nem kell koplalnia. Én szívesen elmaradnék tőlük, de

lásd, Guszti, az életben egyszer még is csak kell egy kis szabad levegő. *(A kapuhoz vánszorg.)* Isten veled, jó egészséget, Guszti! Ha valami történék vélem, imádkozzál értem. *(El.)*

(Mind eltávoztak a lázongók. De a zugás és moraj behallatszik.)

(Hilse, dolgozik. Gottlieb a kályha mögül baltát vesz elő s önkéntelenül vizsgálja az élet.)

Hilsené: Mondd csak öreg, ugy reszket ez a ház... Mi történik?... Mi lesz itt?

Hilse *(szünet után):* Gottlieb!

Gottlieb: Mit kíván, apa?

Hilse: Hagyd azt a baltát.

Gottlieb: Fát kék aprózni. *(Kályhához támasztja.)*

Hilse *(szünet után):* Gottlieb, hallgass apád szavára.

Bäcker *(az ablak alatt kívül énekel.)*

Maradj honn te kis emberke,
Juhé juhé!
Főz, mos, akár a menyecske,
Juhé trallalala!

Gottlieb *(vadul felugrik, ökölre szorított kézzel megy az ablaknak):* Semmirekellő bitang! Ne haragits! *(Sortűz a távolban, sikoly és jaj.)*

Hilsené *(összerezzen):* Jézus Mária, mennydörög... *(imádkozik.)*

Hilse *(önkéntelenül összeteszi kezét):* Szent Isten, oltalmazd a szegény takácsokat, oltalmazd szegény testvéreimet! *(Szünet.)*

Gottlieb *(a sortűz hallatára felugrott, a baltát erősen fogva sápadtan áll, háborogva):* Hát még most is hallgassunk?!

Takácsleány *(az udvarról bekiált):* Hilze apó, Hilze apó! menjen az ablaktól... Az emeleten golyó repül a szobába! *(Eltűnik.)*

Milka *(bekaczag az ablakon):* Nagyapus! Nagyapus! Löttek puskából! Sokan elestek és úgy hemperegnek a földön, hogy csupa nevetség! Egyik úgy ficzkándozik, mint a veréb, mikor letépik a fejét. És annyi, de annyi vér! *(El.)*

Első takácsasszony *(háttérbe néz):* Vigyázzatok, most neki mennek a katonáknak!

Második öreg takács *(színtugy magán kívül):* Nézzétek az asszonyok a katonákat köpdösik!

Második takácsasszony *(bekiált):* Gottlieb! nézd a feleségedet! Több a bátorsága mint neked! Ugy ugrál a panganétek előtt, mintha muzsikára járná!

Négy lakó *(hozza a harmadik fiatal takácsot sebesülten. Csend.)*

Első lakó *(érthetően):* Az Ullrich takács! Fájrontot csinált örökre! Füle alatt találta a golyó. *(A sebesültet felviszik a lépcsőn.)*

Hangok *(odakinn):* Hurráh! Hurráh!

Első öreg takács *(az udvaron):* Honnan szedték a köveket?

Első asszony *(az udvaron):* No nézzétek!

Második takács *(az udvaron):* Az országutról!

Második asszony (az udvaron): Tessék a katonáknak!

Első öreg takács (az udvaron): Valóságos közápor! (Jajveszékelés, sikoltozás, ordítás, a kaput becsapják.)

Első asszony (az udvaron): Megint töltenek!

Második öreg (az udvaron): Mindjárt lőnek!

Második asszony (bekiált): Hilze apó, el az ablaktól!

Gottlieb (a baltáért fut): Mi, mi, mi? Veszett kutyák vagyunk, vagy mi? Puszkagolyót együnk kenyér helyett!? (Habozva Hilzéhez, kezében a balta.) Hát agyonlőni engedjem a felesége-met?... Ez nem fog megtörténni! (Elrohanóban.) Vigyázzatok! Én jövök! (A kaput kitörve elrohan.)

Hilse: Gottlieb! Gottlieb!

Hilsené: Hová ment Gottlieb?

Hilse: A veszedelembe!

Második asszony (az udvarról): Menjen az ablaktól, Hilze apó!

Hilse: Nem én! És ha mindnyájan oda lesztek is! (Növekedő extázissal nejéhez.) Ide ültetett mennyei atyám! Itt maradok és végzem dolgomat, bármi történjék! (Szőni kezd. Sortűz az utcán az ablak alatt.)

Hilse (golyótól találva feláll, s fejjel előre a szövőszékre bukik. Hurráh-kiáltások kívül.)

Első takács

Első asszony

Második takács | (az udvarról kirohannak): Hurráh! Hurráh! (eltávolodva.)

Második asszony

Nép

Hilsené: Apjuk, apjuk, mi bajod?!

Milka (futva): Nagyapó! Nagyapó! Kergetik a katonákat a faluból! A Dittrich-házat le-rombolják, épügy, mint a Dreiszigerékét! Nagyapó! (Megijed és kíváncsian lép a halotthoz.) Nagyapó!?

Hilsené: Beszélj hát, öreg, én félni kezdek...⁵

(A harangok, melyek eddig vihart zúgtak, elcsendesedtek, most megszólal a lélekharang, moraj közelit. - Jäger, Bäcker, fiatal és öreg takácsok, asszonyok és lányok betódulnak. **Lujzát** szét-tépett ruhában, véresen, haldokolva hozzák.)

Gottlieb (kétségbeesetten hadonázva borul nejére. Majd beront Hilse szobájába): Atyám! Lujzát megöl...! (Látva a halottat, meredten megáll.)

Hilsené (bambán Gottlieb felé bámul és szomorúan mutat a szövőszék felé.)

Milka (Gottliebhez szalad és hangosan sir.)

Jäger: Isten! Isten! Te láttad ezt! Hozz jobb időket a szegény takácsokra! (Néhányan letérdel-nek. A függöny gyorsan legördül.)

Vége.

⁵ Hauptmann drámája itt véget ér. A következő jelenet csak Krecsányi Ignác rendezésében szerepel.

